

แนวความคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

คำนิยามที่สำคัญเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

เวลาว่าง (Leisure) หมายถึงช่วงเวลาหนึ่งที่เป็นเวลาพักผ่อนนอกเหนือจากการทำงาน การกระทำกิจกรรมเพื่อตอบสนองความต้องการขั้นพื้นฐานอื่นๆ (Basic Needs)

การนันทนาการ (Recreation) หมายถึง การทำกิจกรรมเพื่อการพักผ่อนในช่วงเวลาว่างนอกเหนือจากการทำกิจกรรมในหน้าที่การงาน

การท่องเที่ยว (Tourism) เป็นรูปแบบหนึ่งของการนันทนาการ (Recreation) ซึ่งเป็นวิธีการใช้เวลาว่างที่มีอยู่กระทำกิจกรรมทางด้านการท่องเที่ยวทั้งกิจกรรมส่วนใหญ่ที่เกิดขึ้นมักจะมีการเดินทาง (Travel) รวมอยู่ด้วย¹

World Tourism Organization ได้ให้คำนิยามเกี่ยวกับการท่องเที่ยวไว้ดังนี้²

ผู้มาเยือน (Visitor) หมายถึง บุคคลที่เดินทางไปยังประเทศใดประเทศหนึ่งซึ่งมีใช้ถิ่นที่อยู่โดยปกติของบุคคลนั้นด้วยเหตุผลต่างๆตามแต่กรณี แต่ทั้งนี้ต้องมีใช้เพื่อไปประกอบอาชีพหารายได้

ผู้มาเยือน แบ่งออกเป็น 2 ประเภทคือ นักท่องเที่ยว และนักท่องเที่ยว

นักท่องเที่ยว (Tourist) ได้แก่ ผู้มาเยือนชั่วคราวโดยพำนักอยู่ในประเทศที่มาเยือนเป็นเวลาอย่างน้อย 24 ชั่วโมง และการเดินทางนั้นมิวัตถุประสงค์ดังต่อไปนี้

---

¹ Fred Lawson, Manual Baud - Bovy, Tourism and Recreation Development (Boston : The Architectural Press, 1977), P.1.

² การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, วิธีการจัดทำสถิติทางการท่องเที่ยว (กรุงเทพมหานคร: การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, 2525), หน้า 4.

1. เพื่อการใช้เวลาว่างไปในเรื่องต่างๆ เช่น การหยุดพักผ่อน การหาความบันเทิง การบำรุงรักษาสุขภาพ การศึกษา การศาสนา และการกีฬา
2. เพื่อกิจกรรมทางธุรกิจ การเยี่ยมญาติ การปฏิบัติภารกิจต่างๆ และการประชุมสัมมนา

นักท่องเที่ยวมีจุดประสงค์ของการเดินทางต่างกันไปดังนั้นจึงแบ่งประเภทของนักท่องเที่ยวออกเป็น 3 ประเภทคือ

1. นักท่องเที่ยวเพื่อทำธุรกิจ (Business Tourist) หมายถึง ผู้ที่เดินทางเนื่องจากเหตุผลทางด้านธุรกิจหรือเป็นการเดินทางเพื่อการประชุม เพื่อการแสดงนิทรรศการ เป็นต้น
2. นักท่องเที่ยวเพื่อเหตุผลเฉพาะ (Specific Tourist) ได้แก่ นักศึกษา นักแสวงบุญ และผู้เดินทางเพื่อสนองความต้องการเฉพาะอย่างใดอย่างหนึ่ง
3. นักท่องเที่ยวเพื่อใช้เวลาว่าง (Leisure Tourist) หมายถึง ผู้ที่เดินทางไปยังสถานที่ใดสถานที่หนึ่งเพื่อความพอใจหรือไม่มีเหตุผลโดยเฉพาะเพียงเพื่อใช้เวลาว่างในวันหยุดเท่านั้น

นักทัศนาจร (Excursionist) หมายถึง ผู้มาเยือนชั่วคราวโดยใช้เวลาอยู่ในประเทศที่มาเยือนน้อยกว่า 24 ชั่วโมง (รวมถึงผู้โดยสารที่มากับเรือทัศนาจรด้วย)

การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ได้กำหนดนิยามของนักท่องเที่ยวและวิธีการจัดทำข้อมูลสถิติเพื่อให้สอดคล้องกับองค์การท่องเที่ยวโลก ดังนี้³

นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ คือชาวต่างประเทศที่เดินทางเข้ามาในประเทศไทย และพำนักอยู่ใน ประเทศไทยครั้งหนึ่งๆ ไม่น้อยกว่า 24 ชั่วโมง และไม่เกิน 90 วัน และชาวต่างประเทศเหล่านี้จะต้องเดินทางเข้ามาเพื่อวัตถุประสงค์อะไรก็ได้ที่ไม่ใช่มาทำงานทำ หรือหารายได้ในประเทศไทย นักท่องเที่ยวเหล่านี้ มีวัตถุประสงค์อย่างใดอย่างหนึ่งดังนี้ คือ

³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 5-8.

1. เดินทางเข้ามาเพื่อท่องเที่ยว เยี่ยมญาติ/เพื่อน พักผ่อน การศาสนา การกีฬา การประชุม/สัมมนา การทูต
2. เดินทางเข้ามาเพื่อประสงค์ติดต่อทางธุรกิจหรือทำการค้าขาย
3. เดินทางเข้ามาและออกไปกับเรือเดินสมุทรลำเดียวกันที่แวะจอด ณ ท่าเรือและขึ้นมาค้างคืนบนบก

สำหรับนักท่องเที่ยวที่เดินทางออกไปจากประเทศไทยแล้ว และเดินทางกลับเข้ามาใหม่ในการกลับมาครั้งที่ 2 หรือครั้งต่อไป หากแต่ละครั้งพำนักอยู่ในประเทศไทยเกินกว่า 24 ชั่วโมงนั้น ก็จะถูกระบุรวมเข้าเป็นนักท่องเที่ยวอีกครั้งหนึ่งตามหลักเกณฑ์ที่ทุกประเทศปฏิบัติกัน

ส่วนผู้โดยสารที่เดินทางผ่านหรือแวะต่อเครื่องบิน ณ ท่าอากาศยานกรุงเทพฯ จะไม่นับรวมเข้าเป็นนักท่องเที่ยว และผู้คนที่อาศัยอยู่ติดชายแดนไทย เดินทางข้ามแดนเข้ามาในประเทศไทยเข้ามา-เย็น กลับ ก็จะไม่นับรวมเข้าเป็นนักท่องเที่ยวเช่นกัน

นักท่องเที่ยวที่เข้ามาเยือนประเทศไทยนั้น ประกอบด้วยนักท่องเที่ยวที่ถือหนังสือสำคัญ 2 ประเภท คือ

1. นักท่องเที่ยวที่ถือหนังสือเดินทาง (Passport) คือนักท่องเที่ยวทั่วไป
2. นักท่องเที่ยวที่ถือหนังสือผ่านแดน (Border Pass) คือนักท่องเที่ยวที่อยู่ติดชายแดนประเทศไทย ซึ่งเข้ามาเยือนประเทศไทย และมีสิทธิ์พำนักอยู่ในประเทศไทยได้นาน 15 วัน

นักท่องเที่ยวภายในประเทศ คือบุคคลที่เดินทางออกจากถิ่นที่ตนพำนักอยู่ จากจังหวัดหนึ่งไปยังอีกจังหวัดหนึ่ง โดยมีวัตถุประสงค์ในการเดินทางเพื่อกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่งเช่นเดียวกับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ แต่มิใช่เพื่อไปหางานทำหรือหารายได้ ทั้งนี้ได้จำแนกนักท่องเที่ยวไว้ 2 ประเภท คือ

1. นักท่องเที่ยวประเภทค้างแรม
2. นักท่องเที่ยวประเภทเข้าไป-เย็นกลับ

นักท่องเที่ยวทั้ง 2 ประเภทนี้ จะประกอบด้วย

- คนไทย (Thai National)
- คนต่างด้าวที่อยู่ภายในประเทศไทย (Thailand Residence)

- นักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ ที่เข้ามาเยือนประเทศไทย แล้วเดินทางท่องเที่ยว อยู่ในประเทศไทย

ที่พักแรมของนักท่องเที่ยว คือสถานที่ที่นักท่องเที่ยวใช้พักระหว่างการเดินทางท่องเที่ยว ซึ่งจำแนกเป็นประเภทต่างๆตามลักษณะการใช้

โรงแรม หมายถึง ที่พักแรมที่สร้างขึ้นเฉพาะและแบ่งเป็นห้องพัก มีสิ่งอำนวยความสะดวกที่จำเป็นแก่นักท่องเที่ยว และเก็บค่าเช่าเป็นรายห้อง ขายบริการให้แก่นักท่องเที่ยว หรือผู้ที่มาเยือนทั้งชาวไทยและ ชาวต่างประเทศ ซึ่งเป็นโรงแรมทั้งขนาดใหญ่และขนาดเล็ก

โรงแรมขนาดใหญ่ เป็นโรงแรมที่มีห้องพักจำนวน 100 ห้องขึ้นไป มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ครบถ้วน เช่น ห้องปรับอากาศ ห้องชุด ห้องพักผ่อน ห้องอาหาร ห้องประชุม สระว่ายน้ำ สถานบันเทิง สถานบริการต่างๆ ร้านจำหน่ายสินค้าของที่ระลึกต่างๆ ตลอดจนบริการแลกเปลี่ยนเงินตรา บริการไปรษณีย์ บริการรับ-ส่ง ฯลฯ

โรงแรมขนาดเล็ก เป็นโรงแรมที่มีห้องพักต่ำกว่า 100 ห้อง มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆน้อยกว่าโรงแรมขนาดใหญ่

เกสต์เฮาส์ หมายถึง ที่พักที่เจ้าของสถานที่จัดไว้ให้นักท่องเที่ยว ที่พักนั้นอาจจะอยู่ในลักษณะใด ลักษณะหนึ่งดังนี้

1. ลักษณะบ้านพักที่เจ้าของจัดส่วนหนึ่งไว้สำหรับบริการนักท่องเที่ยว
2. ลักษณะคล้ายโรงแรม แต่วิธีการและระเบียบต่างๆไม่เข้มงวดมากเหมือนโรงแรม ที่พักลักษณะ นี้ คิดค่าบริการ 2 อัตรา คือ ถ้าค่าบริการอยู่ในอัตราสูง จะเป็นห้องพักที่มีสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น ห้องน้ำ โทรศัพท์ที่อยู่ในห้องพัก แต่ถ้าค่าบริการอยู่ในอัตราต่ำ ผู้เข้าพักจะต้องใช้ห้องน้ำและโทรศัพท์รวม

บังกะโล หมายถึง ที่พักที่จัดให้นักท่องเที่ยวพักเป็นหลังๆ หลังหนึ่งอาจมี 1 ห้องนอน หรือมากกว่าก็ได้แต่ในการรวบรวมสถิติของการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย บังกะโลจะต้องอยู่ตามแหล่งท่องเที่ยวโดยเฉพาะ เช่น ตามชายหาด เป็นต้น หากใช้ชื่อบังกะโลแต่ตั้งอยู่ในเมือง ย่านธุรกิจจะถูกจัดรวมอยู่ในกลุ่มโรงแรม

บ้านญาติหรือบ้านเพื่อน หมายถึง ที่พักที่อยู่ในบ้านญาติพี่น้องหรือเพื่อนของนักท่องเที่ยว ซึ่งนักท่องเที่ยวพักโดยไม่ต้องจ่ายค่าเช่า

บ้านรับรองของหน่วยราชการ หมายถึง ที่พักหน่วยราชการจัดสร้างไว้ในจังหวัดต่างๆ

เพื่อใช้รับรองแขกของทางราชการ หรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับที่พัก สถานที่พักในลักษณะนี้มักจะไม่ต้องเสียค่าเช่า

บ้านรับรองของบริษัทเอกชน หมายถึงที่พักที่บริษัทเอกชนได้จัดสร้างไว้ในจังหวัดต่างๆ เพื่อรับรอง หรือให้พนักงานของบริษัทที่เดินทางไปจังหวัดนั้นๆ ได้ใช้พักเป็นสวัสดิการของบริษัท ที่พักในวัด หมายถึง ที่พักแรมซึ่งทางวัดหรือสถานที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา ได้จัดบริเวณส่วนหนึ่งให้เป็นที่พักสำหรับผู้เดินทาง และบริการโดยไม่คิดค่าเช่า นอกจากนี้ผู้เข้าพักจะทำบุญถวายวัดตามกำลัง ศรัทธา

ที่พักของหน่วยงานราชการ ณ แหล่งท่องเที่ยว หมายถึง ที่พักของหน่วยราชการต่างๆ ที่ตั้งอยู่ ณ สถานที่ทำการของหน่วยราชการ ซึ่งอยู่ในบริเวณแหล่งท่องเที่ยว นั้น เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้เข้าพัก การจะเข้าพักจะต้องติดต่อกับหน่วยงานเจ้าสังกัดก่อน เช่น ที่พักของกองอุทยานแห่งชาติ กรมป่าไม้ และเขื่อน ต่างๆของการไฟฟ้าฝ่ายผลิตและของกรมชลประทาน เป็นต้น

แนวความคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยว

การท่องเที่ยว เป็นกิจกรรมรูปแบบหนึ่งของการนันทนาการหรือการพักผ่อนหย่อนใจ ซึ่งเกี่ยวข้องกับการเดินทางจากสถานที่หนึ่ง ซึ่งส่วนมากจะเป็นบ้านของตนเองไปยังอีกสถานที่หนึ่งทีถือว่าเป็นแหล่งท่องเที่ยวการเดินทางเพื่อการท่องเที่ยวมักจะมีตัวกระตุ้น (Motivator) อย่างใดอย่างหนึ่งซึ่ง R.W. McIntosh (1972) ได้แบ่งตัวกระตุ้นดังกล่าวนี้เป็น 4 ประเภทคือ

1. Physical Motivators เป็นตัวกระตุ้นเพื่อต้องการความผ่อนคลายด้านกายภาพ เป็นการพักผ่อนรูปแบบหนึ่ง เช่น กิจกรรมทางกีฬา การบำบัดทางการแพทย์ด้วยวิธีพิเศษ ซึ่งเป็นเรื่องที่เกี่ยวข้อง กับสุขภาพของแต่ละบุคคล ในกรณีนี้ก่อให้เกิดการท่องเที่ยวเพื่อการรักษาสุขภาพการพักผ่อน รวมไปถึงการเข้าร่วมในกิจกรรมทางด้านกีฬา เช่น การเล่นสกี ตกปลา ล่าสัตว์ เป็นต้น

2. Cultural Motivators เป็นตัวกระตุ้นซึ่งก่อให้เกิดความปรารถนาในการเดินทางเพื่อเรียนรู้เกี่ยวกับประเทศอื่นๆและชีวิตความเป็นอยู่ของคนในประเทศนั้น ตลอดจนมรดกทางวัฒนธรรมซึ่ง แสดงออกในของศิลปะ ดนตรี วรรณกรรม และนิทานพื้นบ้าน เป็นต้น จึงเป็นการท่องเที่ยวเพื่อชมสิ่งสำคัญของประเทศอื่น ๆ เช่น โบราณสถาน วัฒนธรรม ประเพณี และการละเล่นต่างๆ เป็นต้น

3. Interpersonal Motivators เป็นตัวกระตุ้นในลักษณะของความต้องการที่จะไปเยี่ยมญาติเพื่อนฝูงหรือพบปะผู้คนที่มีความคิดใหม่ๆ หรือต้องการหลบออกจากงานที่ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เป็นต้น

4. Status And Prestige Motivators เป็นตัวกระตุ้นในลักษณะของสถานภาพ และเกียรติยศของบุคคลซึ่งอยู่ในลักษณะของการเดินทางเพื่อประกอบธุรกิจในตำแหน่งหน้าที่การงานของตน หรือเพื่อการศึกษาดูงาน ตลอดจนเพื่อความสำเร็จขั้นสูงในอาชีพของตนอีกด้วย⁴

จากตัวกระตุ้นในการเดินทางทั้ง 4 ประเภทนี้ H. Robinson (1976)⁵ ได้นำมาเป็นพื้นฐานในการกำหนดวัตถุประสงค์ในการท่องเที่ยวของบุคคลทั่วไป โดยแบ่งออกเป็น 8 ประการดังนี้คือ

1. เพื่อการพักผ่อนให้เกิดความสดชื่นทั้งร่างกายและจิตใจ ซึ่งกลายมาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับชีวิตสมัยใหม่ที่เต็มไปด้วยความเร่งรีบ เคร่งเครียด และความเหน็ดเหนื่อย
2. เพื่อการรักษาสุขภาพเช่น การพักผ่อนต่างๆ การบำบัดด้วยวิทยาการทางแพทย การอาบน้ำแร่การตากแดดเพื่อสุขภาพ เป็นต้น
3. เพื่อเข้าร่วมในกิจกรรมทางกีฬา เช่น การเดินแข่งขัน การปีนเขา เล่นสกี เล่นเรือใบตกปลา ล่าสัตว์ เป็นต้น
4. เพื่อความพอใจและความสนุกสนานตื่นเต้นส่วนตัวเป็นครั้งคราว ในลักษณะที่เป็น holiday-making
5. เพื่อความสนใจในสิ่งสำคัญของประเทศอื่น โดยเฉพาะสถานที่ที่มีโบราณสถาน วัฒนธรรมที่เก่าแก่หรือ สถานที่ที่มีการเฉลิมฉลองในด้านศิลปะ การดนตรี การละคร เป็นต้น

---

⁴R.W.McIntosh. Tourism : Principles, Practices, philosophies. (Ohio : Grid. Inc.,1972), P.52.

⁵H. Robinson. A Geography of Tourism. (London : The Chuacer Press,1976), P.30.

6. เพื่อเหตุผลระหว่างตัวบุคคล เช่น การไปเยี่ยมญาติ การแสวงหาเพื่อนใหม่ ๆ การหลบหนีจากการพบปะสนทนาที่ซ้ำซากจำเจต่างๆ
7. เพื่อเหตุผลทางด้านจิตใจ เช่น การประกอบพิธีทางศาสนาในสถานที่ศักดิ์สิทธิ์
8. เพื่อเหตุผลทางธุรกิจและอาชีพ เช่น การเข้าร่วมประชุมระหว่างประเทศในสาขาอาชีพเดียวกัน การสัมมนาของสมาชิกที่สังกัดในองค์กรเดียวกัน เป็นต้น

ถึงแม้ว่ามนุษย์จะมีเหตุผลต่างๆมากระตุ้นให้มีการเดินทางท่องเที่ยวขึ้นก็ตาม แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์ก็ต้องพบกับอุปสรรคต่างๆซึ่งขัดขวางมิให้สามารถเดินทางท่องเที่ยวได้ ดังที่ Lansing และ Blood⁶ ได้กล่าวถึงอุปสรรคที่ขัดขวางมิให้เกิดการท่องเที่ยวไว้ 6 ประการคือ

1. ค่าใช้จ่าย (expense) ซึ่งถือเป็นข้อจำกัดด้านการเงินที่สำคัญของบุคคลหรือครอบครัวที่จะเดินทางเพื่อการท่องเที่ยว
2. ไม่มีเวลา (lack of time) สำหรับอาชีพต่างๆในโลกที่เป็นเสมือนเครื่องจักรกลนี้ มักดูดเอาเวลาต่างๆไปหมด รวมทั้งเวลาว่างที่จะต้องพักผ่อนด้วย
3. ข้อจำกัดด้านสุขภาพ (physical limitations) สำหรับคนที่สุขภาพไม่สมบูรณ์หรือคนแก่ ตลอดจนคนที่มีโรคประจำตัวบางประเภทมักจะไม่มีโอกาสไปท่องเที่ยวที่ไกลๆได้
4. สภาพแวดล้อมของครอบครัว (family circumstances) ครอบครัวที่มีเด็กเล็กๆหรือมีผู้สูงอายุมักจะเกิดความลำบากในการดูแลเอาใจใส่ ทำให้ไม่สามารถออกไปท่องเที่ยวได้
5. ขาดความสนใจในการท่องเที่ยว (lack of interest) เช่น ไม่รู้ว่าจะไปเที่ยวที่ใด ขาดข่าวสารด้านการท่องเที่ยวบางคนมีความเฉื่อยชาที่จะเดินทางท่องเที่ยวไม่ชอบการเดินทาง หรือไม่ชอบพบปะกับผู้คนแปลกหน้าเมื่อต่างสถานที่ เป็นต้น
6. ข้อจำกัดด้านจิตวิทยา (psychological deterrents) ได้แก่ความกลัวในการเดินทางกลัวจะเกิดความไม่ปลอดภัยยังแหล่งท่องเที่ยว หรือกลัวที่จะสนทนาในภาษาต่างประเทศที่ตนไม่เข้าใจ เป็นต้น

⁶J.B.Lansing, D.M.Blood, The Changing Travel Market.

(Midrigan: Braun-Bramfield, Inc., 1964), P.11.

การท่องเที่ยวของมนุษย์แต่ละคนไม่เหมือนกันบางคนชอบแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติ บางคนชอบแหล่งท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ หรือแหล่งท่องเที่ยวที่แสดงถึงวัฒนธรรมประจำถิ่น ต่างๆ แหล่งท่องเที่ยวเหล่านี้ Peters⁷ ได้จัดหมวดหมู่ออกเป็น 5 ประเภทด้วยกันคือ

1. แหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม (Cultural Attractions) ได้แก่ สถานที่สำคัญทางประวัติศาสตร์ อนุสาวรีย์หรือสิ่งก่อสร้างที่เก่าแก่ พิพิธภัณฑสถาน วัฒนธรรมรูปแบบใหม่ๆ สถาบันทางการศึกษาหรือทางการเมือง ตลอดจนประเพณีทางศาสนาต่างๆ

2. แหล่งท่องเที่ยวที่แสดงออกถึงประเพณีต่าง ๆ (Tradition Attractions) ได้แก่ เทศกาลประจำชาติ ศิลปะ ทัศนกรรม ดนตรี นิยายพื้นบ้าน ชีวิตและประเพณีดั้งเดิมของชนพื้นเมืองต่างๆ

3. แหล่งท่องเที่ยวที่แสดงออกถึงความงดงามในรูปแบบต่าง ๆ ของภูมิประเทศ (Scenic Attractions) ได้แก่ สถานที่สวยงามตามธรรมชาติ อุทยานแห่งชาติ ชีวิตสัตว์ป่า ดอกไม้และสวนไม้ประดับที่แปลกๆ ชายทะเล และแหล่งท่องเที่ยวบนภูเขาต่างๆ เป็นต้น

4. แหล่งท่องเที่ยวประเภทที่ให้ความบันเทิง (Entertainment Attractions) ได้แก่ การเข้าร่วมหรือเล่นกีฬาต่าง ๆ การแสดงในส่วนสาธารณะ สวนสัตว์หรือพิพิธภัณฑสถานสัตว์ทะเลต่างๆ โรงละคร หรือโรงภาพยนตร์ แหล่งบันเทิงยามค่ำคืน ตลอดจนภัตตาคาร เป็นต้น

5. แหล่งท่องเที่ยวอื่น ๆ (Other Attractions) เช่น สถานที่พักผ่อนสันทนาการ ประเภทต่าง ๆ สถานที่ที่เป็นบ่อน้ำร้อน มีการอาบน้ำแร่ ตลอดจนสถานที่ท่องเที่ยวที่มีลักษณะเฉพาะตัวซึ่งไม่มีปรากฏในที่อื่น เป็นต้น

---

⁷M.Peter, International Tourism (London : Hutchinson, 1969), P. 148-149.

องค์ประกอบที่สำคัญทางการท่องเที่ยว

องค์ประกอบที่สำคัญทางการท่องเที่ยวมีอยู่ 3 ประการ คือ⁸

1. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว (Attraction) หมายถึง สิ่งที่สามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้เราเกิดความสนใจปรารถนาที่จะไปท่องเที่ยวยังแหล่งท่องเที่ยวหนึ่งๆ แหล่งท่องเที่ยว (Tourism Attraction) หมายถึง พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือน พื้นที่ที่นักท่องเที่ยวไปเยือนจะต้องเป็นพื้นที่ที่มีสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว ดังนั้นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจึงเป็นจุดจุดหนึ่งที่สำคัญของแหล่งท่องเที่ยว ในแหล่งท่องเที่ยวจะมีจุดที่เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว จุดหนึ่งหรือหลายจุดก็ได้ถ้ามีสิ่งดึงดูดใจในทางการท่องเที่ยวหลายจุด แหล่งท่องเที่ยวหนึ่งจะมีนักท่องเที่ยวสนใจนิยมเดินทางมาท่องเที่ยวกันมาก

สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวแบ่งออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ ๆ คือ

ก. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่ธรรมชาติให้มาคือ ความงามตามธรรมชาติที่สามารถดึงดูดใจให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น หาดทรายที่สวยงาม สภาพป่า และชีวิตสัตว์ป่า เป็นต้น

ข. สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้นคือ อะไรก็ตามที่คนเราสร้างขึ้นแล้วสามารถดึงดูดใจให้คนไปเยือนหรือไปท่องเที่ยวยังพื้นที่นั้น เช่น สิ่งก่อสร้างที่เป็นสถาปัตยกรรม ได้แก่ วัด วัง เมืองโบราณที่สืบทอด และอยุธยา เป็นต้น วิถีชีวิตจากการกระทำของคน เช่น ตลาดน้ำ ก็เป็นสิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์ทำให้เกิดขึ้นมา ประเพณีวัฒนธรรมต่างๆ เช่น ลอยกระทง การพ้อนรำ แท้เทียนพรรษา เป็นต้น กิจกรรมต่างๆที่คนเราสร้างขึ้นมา เช่น การแข่งกีฬา การแสดงมหรหรรรมดนตรี การจัด งานเทศกาลเช่น งานเทศกาลอาหาร งานเทศกาลผลไม้ เป็นต้น

2. สิ่งอำนวยความสะดวก (Facility) หมายถึง สรรพสิ่งรองรับในการเดินทางท่องเที่ยว เพื่อให้การเดินทางท่องเที่ยวเป็นไปได้อย่างสะดวกสบาย สิ่งอำนวยความสะดวก

⁸ คำเนินนอก(นามแฝง), "องค์ประกอบที่สำคัญทางการท่องเที่ยว" ธุรกิจท่องเที่ยว.

สะดวกซึ่งถือว่าสำคัญมากที่สุด คือเรื่องที่พัก ไม่ว่าจะเป็นที่พักในรูปแบบใดเช่น โรงแรม เกสต์เฮ้าส์ ฯลฯ เนื่องจากการท่องเที่ยว หมายถึงการเดินทางจากถิ่นที่อยู่ตามปกติไปยังที่อื่นเป็นการชั่วคราว (ซึ่งปกติจะกำหนดว่าไม่ต่ำกว่า 24 ชั่วโมง) ไปโดยไม่มีใครบังคับและเมื่อไปถึงที่นั้นแล้วไม่ไปประกอบกิจกรรมหารายได้ ดังนั้น ในการเดินทางท่องเที่ยวนักท่องเที่ยวจึงต้องการที่พักค้างคืนที่พักราคาจึงเป็นสิ่งอำนวยความสะดวกเบื้องต้นสำหรับนักท่องเที่ยว เรื่องต่อมาคือเรื่องอาหารการกิน จึงต้องมีร้านอาหารบริการด้านอาหารสำหรับนักท่องเที่ยว เรื่องของข่าวสารข้อมูลเพื่อการเดินทางท่องเที่ยวไว้บริการนักท่องเที่ยว ทำให้นักท่องเที่ยวสามารถเดินทางไปเที่ยวแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้อย่างสะดวก บริการนำเที่ยวก็เป็นสิ่งอำนวยความสะดวกสำหรับผู้ยาก เดินทางท่องเที่ยว แต่ไม่ต้องการช่วยตัวเอง การให้บริการนำเที่ยวเป็นหน้าที่ของบริษัทนำเที่ยว ที่จะช่วยอำนวยความสะดวกให้แก่นักท่องเที่ยว

3. การเข้าถึงได้ (Accessibility) หมายถึง การไปถึงแหล่งท่องเที่ยวนั้นได้ นั่นคือจะต้องมีการคมนาคมขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยวได้อย่างสะดวก การเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวมีด้วยกัน 3 ทาง คือ ทางบก ทางน้ำ และทางอากาศ ถ้าแหล่งท่องเที่ยวสามารถเข้าถึงได้ทั้งสามทาง แหล่งท่องเที่ยวจะสามารถพัฒนาได้ดี เมื่อมีทางคมนาคมขนส่งก็จะต้องมีพาหนะขนส่ง รถ เรือ เครื่องบิน ที่จะขนส่งนักท่องเที่ยวไปยังแหล่งท่องเที่ยว สิ่งเหล่านี้เป็นเรื่องของการเข้าถึงได้

ในการท่องเที่ยวจะต้องมีทั้ง 3 สิ่งนี้ เป็นองค์ประกอบที่สำคัญ สิ่งดึงดูดใจทางการท่องเที่ยว สิ่งอำนวยความสะดวกทางการท่องเที่ยว และการเข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวได้ ถ้าขาดสิ่งใดสิ่งหนึ่งจะไม่สามารถเกิดการท่องเที่ยวได้ อาจกล่าวได้ว่าทั้งสามสิ่งนี้เป็น "หัวใจของการท่องเที่ยว"

แนวความคิดด้านอุปสงค์และอุปทานทางการท่องเที่ยว

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ ได้ให้คำจำกัดความของคำว่า อุปสงค์และอุปทานทางการท่องเที่ยวไว้ดังนี้

อุปสงค์การท่องเที่ยว (Tourism Demand)⁹ หมายถึงความต้องการของนักท่องเที่ยวที่จะเดินทางไปใช้บริการซื้อสินค้ายังสถานที่ท่องเที่ยว หรือจุดหมายปลายทางของนักท่องเที่ยว โดยนักท่องเที่ยวนั้นจะต้องมีความต้องการ มีความสามารถ และมีความเต็มใจที่จะจ่ายค่าสินค้าและบริการที่กำหนดไว้ในเวลานั้นๆ ด้วย

อุปทานการท่องเที่ยว (Tourism Supply) หรือการเสนอขายสินค้าและบริการการท่องเที่ยว¹⁰ หมายถึง สินค้าและบริการทุกชนิดที่เจ้าของแหล่งท่องเที่ยวจะต้องจัดให้เป็นให้มีเพื่อตอบสนองอุปสงค์ของนักท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเป็นอุปทานที่ปรากฏในลักษณะที่เป็นรูปธรรม นามธรรม หรือสิ่งที่มีอยู่ เป็นอยู่ตามธรรมชาติ รวมทั้งสิ่งที่มนุษย์คิดค้นขึ้นมา อุปทานจะเป็นสิ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจเดินทางไปยังแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ

จากบทความในธุรกิจท่องเที่ยว "ดำเนินนอก" ได้กล่าวถึง Tourism Supply ไว้ดังนี้¹¹

ชีพหลายทางการท่องเที่ยว (Tourism Supply) หมายถึง สิ่งต่างๆ ที่หลายที่มีอยู่ ณ จุดหมายปลายทางของการท่องเที่ยวหนึ่งๆ เพื่อไว้เสนอสนองแก่นักท่องเที่ยว ชีพหลายทางการท่องเที่ยวจึงเป็นสิ่งที่จะสามารถโน้มน้าวให้นักท่องเที่ยวเดินทางไปยังที่ใดที่หนึ่ง

ชีพหลายทางการท่องเที่ยว มีทั้งที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติและเป็นสิ่งที่มีมนุษย์สร้างขึ้น

⁹ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, "อุปสงค์การท่องเที่ยว," ททท. จุลสารการท่องเที่ยว 7 (กรกฎาคม 2531), หน้า 25.

¹⁰ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, "อุปทานการท่องเที่ยว," ททท. จุลสารการท่องเที่ยว 7 (ตุลาคม 2531), หน้า 56.

¹¹ดำเนินนอก (นามแฝง), "Tourism Supply", ธุรกิจท่องเที่ยว. 3 (มกราคม 2534), หน้า 38-39.

- ก. ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ ได้แก่
1. ภูมิอากาศ เช่น อากาศที่สะอาดสดชื่น แสงแดดสดใส หรือหิมะปกคลุม
  2. สภาพภูมิประเทศ เช่น ภูเขาที่มีทิวทัศน์งดงาม ทะเลสาบ แม่น้ำ ชายหาด น้ำตก สภาพภูมิประเทศที่แปลกๆ (เช่น แพะเมืองผี ที่จังหวัดน่าน) ฯลฯ
  3. พืชพันธุ์ไม้และพันธุ์สัตว์ เช่น สวนพันธุ์ไม้แปลกๆ (สวนกล้วยไม้ สวนพฤกษศาสตร์ ฯลฯ)นกสีสวยพันธุ์แปลกๆ อุทยานแห่งชาติ เขตสงวนพันธุ์สัตว์ป่า แหล่งตกปลา ฯลฯ
  4. ศูนย์สุขภาพตามธรรมชาติเช่น บ่อน้ำพุ หรือน้ำแร่ตามธรรมชาติ การอาบโคลน อาบน้ำแร่ รักษาสุขภาพ เป็นต้น
- ข. ทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่มนุษย์สร้างขึ้น ได้แก่
1. ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และศาสนา มีดังนี้
    - 1.1 อนุสรณ์สถานทางด้านประวัติศาสตร์ ตลอดจนวัตถุสิ่งของที่ตกทอดมาทำให้ระลึกถึงอารยธรรมในอดีตเช่น อนุสาวรีย์ ปราสาทราชวังโบราณวัตถุที่ขุดค้นพบ เป็นต้น
    - 1.2 สถานที่ทางวัฒนธรรมเช่น พิพิธภัณฑ์ หอศิลป์ การแสดงทางด้านวัฒนธรรม การผลิตสินค้าหัตถกรรม เป็นต้น
    - 1.3 งานเทศกาล งานแสดงกิจกรรมต่างๆ งานนิทรรศการ งานเฉลิมฉลองต่างๆ
    - 1.4 สถานที่ทางศาสนาและวัดวาอาราม
  2. ปัจจัยพื้นฐานต่างๆไป ได้แก่
    - 2.1 ปัจจัยพื้นฐานทางด้านสาธารณะประกอบด้วย ระบบบริหารทางด้านน้ำประปาไฟฟ้า โครงข่ายถนน ระบบกำจัดขยะของเสีย การสื่อสารโทรคมนาคม ฯลฯ
    - 2.2 ปัจจัยที่เป็นสิ่งต้องการของชีวิตมนุษย์ได้แก่ โรงพยาบาล แพทย์ ธนาคาร ศูนย์ การค้า ร้านขายสินค้าและอาหาร ร้านแต่งผม สำนักงานหรือหน่วยงานที่บริหารและจัดการด้านต่าง ๆ (เช่น สถานีตำรวจ ศาล สถานีราชการ ฯลฯ) สถานีบริการน้ำมันเชื้อเพลิง อู่ซ่อมรถ เป็นต้น
    - 2.3 ปัจจัยพื้นฐานทางการท่องเที่ยว ประกอบด้วย
      - 2.3.1 ที่พักสำหรับนักท่องเที่ยว ได้แก่ โรงแรม เกสต์เฮาส์ โฮเต็ล ฯลฯ สถานบริการด้านอาหาร เช่น ภัตตาคาร ร้านอาหาร รวมทั้งร้านขายอาหารประเภทต่างๆ

2.3.2 สถานที่บริการนักท่องเที่ยว ได้แก่

- สถานที่บริการนักท่องเที่ยวด้านการเดินทางท่องเที่ยว เช่น บริษัท นำเที่ยว บริษัทจัดบริการรถเช่า
- สถานที่บริการข่าวสารประชาสัมพันธ์ทางการท่องเที่ยว เช่น สำนักงานบริการข้อมูลด้านการท่องเที่ยว ตามจุดที่นักท่องเที่ยวเข้ามาไม่ว่าจะเป็นที่ท่าอากาศยาน สถานีรถขนส่งประจำทางหรือสถานีรถไฟ สำนักงานบริการข้อมูล ด้านการท่องเที่ยวในเมือง หรือตามแหล่งท่องเที่ยวต่างๆ
- สถานที่พักผ่อนและการกีฬา เช่น สิ่งอำนวยความสะดวก และสถานที่เล่นกีฬาทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นกีฬาทางบก ทางน้ำ กีฬาฤดูหนาว หรือกีฬาฤดูร้อน

3. สิ่งอำนวยความสะดวกในการเข้าถึงและการขนส่ง ได้แก่ ท่าอากาศยาน ท่าเรือ ทางรถไฟ เรือ การขนส่งทางบก ทางอากาศ ระบบการขนส่งขึ้นไปยังภูเขา เป็นต้น

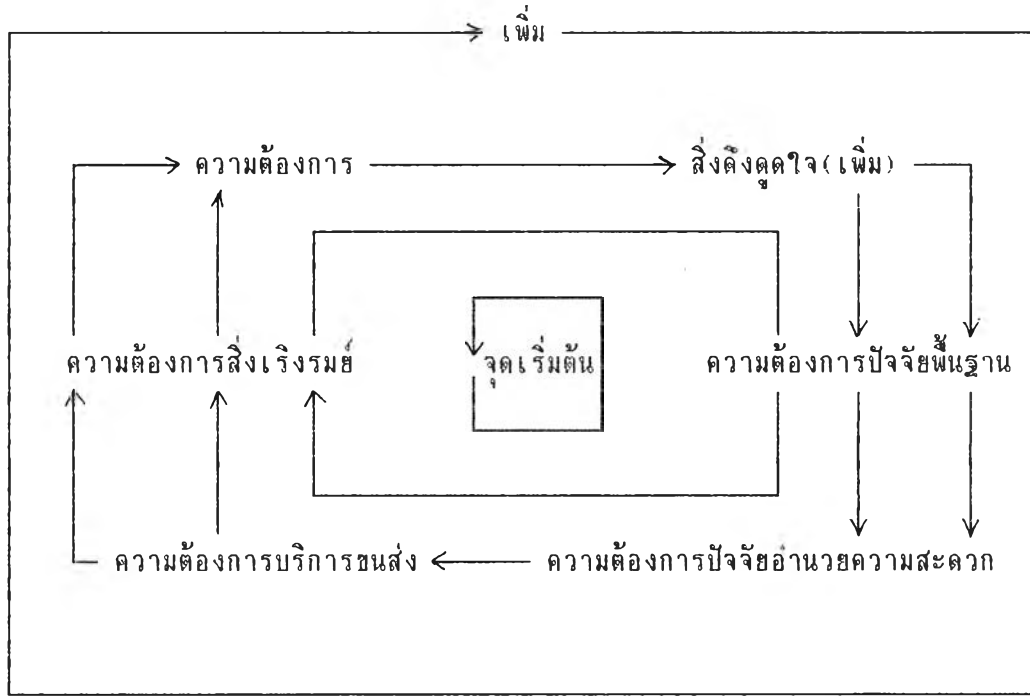
4. ปัจจัยเสริม หรือ Superstructure หมายถึงสถานที่ให้บริการด้านต่างๆ ที่ถือว่าสำคัญ แต่ไม่จำเป็นมากนักสำหรับนักท่องเที่ยว ส่วนใหญ่จะเป็นสถานที่บันเทิงหย่อนใจ เช่น โรงละคร โรงภาพยนตร์ สถานคาสิโน ไนท์คลับ เป็นต้น

5. วิถีชีวิตของผู้คน วิถีชีวิตของผู้คนถือได้ว่าเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญอย่างหนึ่งซึ่งวัดความเป็นอยู่ของคน ชนบทธรรมเนียม ประเพณี การกิน การแต่งกาย นับว่าเป็นสิ่งดึงดูดนักท่องเที่ยวที่ดี เช่น ความเป็นอยู่ของชาวเขา

ชยาภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์ ได้กล่าวถึงลักษณะที่น่าสนใจของอุปสงค์และอุปทานทางการท่องเที่ยวไว้ดังนี้ คือ

อุปสงค์ทางการท่องเที่ยวมีลักษณะเป็นพลังผลักดันให้เกิดการอุปโภคและบริโภคสินค้าอื่นๆ เนื่องจากสินค้าทางการท่องเที่ยวเกิดจากการผสมผสานสินค้าและบริการต่างๆชนิด เช่น เมื่อนักท่องเที่ยวเดินทาง ไปยังสถานที่ท่องเที่ยวแห่งใดแห่งหนึ่ง นอกจากจะอุปโภค บริโภค บริการยานพาหนะแล้ว ก็ยังต้องการบริโภคอาหารเครื่องดื่ม และอุปโภคบริการจากปัจจัยพื้นฐานอื่นอีกด้วย ดังแผนภูมิที่ 2.1

แผนภูมิที่ 2.1 แสดงการขยายตัวของอุปสงค์ทางการท่องเที่ยว

หมายเหตุ : ขนาดของสี่เหลี่ยม หมายถึง อุปสงค์ที่จะเพิ่มขึ้นจากจุดเริ่มต้น

ที่มา : การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จุลสารการท่องเที่ยว 7 (กรกฎาคม 2531), หน้า 25

ลักษณะที่การท่องเที่ยวมีพลังผลักดันอุปสงค์ เอื้อประโยชน์ต่อกันนี้ มีความสำคัญในแง่ของการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวมาก เพราะหากเกิดวิกฤตการณ์ใดกับอุปสงค์ตัวใดตัวหนึ่ง เช่น อุปสงค์ต่อการอุปโภคบริโภค สิ่งดึงดูดใจลดลง ย่อมทำให้อุปสงค์ต่อสิ่งอื่น ๆ ลดลงตามไปด้วย และจะมีลักษณะเช่น เดียวกันในทางตรงกันข้าม¹²

¹² ชัยภรณ์ ชื่นรุ่งโรจน์, "อุปสงค์การท่องเที่ยว", หน้า 25.

สำหรับอุปทานการท่องเที่ยว เนื่องจากสินค้าทางการท่องเที่ยวเกิดจากการผสมผสานระหว่างสินค้าและบริการต่างชนิด ต่างประเภทเข้าด้วยกัน จึงเป็นผลให้การควบคุมมาตรฐาน และคุณภาพของสินค้าและบริการทำได้ยาก เนื่องจากมีปัจจัยภายนอก และปัจจัยภายในเข้ามาเป็นตัวแปร ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้เสมอ ปัจจัยบางอย่างเป็นเรื่องที่ผู้ประกอบการไม่สามารถคาดการณ์ล่วงหน้า ควบคุมให้เกิดหรือไม่ให้เกิดได้ยาก หรือไม่ได้เลย เช่น ความแปรปรวนของสภาพดินฟ้าอากาศ สถานการณ์ปั่นป่วนทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง การจลาจล อุบัติภัย ฯลฯ ดังนั้น ทั้งผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว จึงมีโอกาเสี่ยงกับผลอันไม่พึงปรารถนา ที่อาจเกิดขึ้นโดยไม่ได้คาดคิดได้มาก

สันติ ชุติษฐา¹³ ได้กล่าวถึงการพัฒนาพื้นที่หนึ่งที่มีความเหมาะสม มีศักยภาพให้เป็นสถานที่ ท่องเที่ยวได้นั้น ก็หมายความว่า การเพิ่มอุปสงค์และอุปทานด้านการท่องเที่ยวให้แกพื้นที่นั้นนั่นเอง

การเพิ่มอุปสงค์ คือ การชักจูง ดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นเพิ่มจำนวนมากขึ้น ส่วนการเพิ่มอุปทาน คือ การปรับปรุงพัฒนาพื้นที่ให้สามารถรองรับ และให้บริการตอบสนองความต้องการแก่นักท่องเที่ยวที่จะเดินทางมาเที่ยวได้อย่างเพียงพอ (ทั้งแหล่งท่องเที่ยวในเขตเมืองและพื้นที่รอบนอกโดยทั่วไป) ไม่ว่าจะเป็นการสร้างโรงแรม ร้านอาหาร ถนน ไฟฟ้า ประปา โทรศัพท์ หรือแม้แต่การสร้างที่ระบายน้ำ และการบำบัดน้ำเสีย ก็ถือว่าเป็นการสร้างอุปทานด้านการท่องเที่ยวให้แกพื้นที่เช่นกัน

อุปสงค์และอุปทานด้านการท่องเที่ยว จะมีผลต่อกันและกันโดยตรง กล่าวคือ เมื่ออุปสงค์หรือนักท่องเที่ยวเดินทางเข้ามาเที่ยวจำนวนมากขึ้น อุปทานหรือการพัฒนาพื้นที่และบริการทางการท่องเที่ยวในพื้นที่นั้นก็จะเพิ่มปริมาณและคุณภาพขนตาม เพื่อให้มีความสอดคล้องกับอุปสงค์ และในทางกลับกัน เมื่ออุปทานด้านการท่องเที่ยวเพิ่มขึ้น เช่น มีการก่อสร้างโรงแรม

---

¹³สันติ ชุติษฐา, "ความสามารถในการรองรับของพื้นที่ (Carrying Capacity) : เพดานการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวที่ต้องให้ความสำคัญในปัจจุบัน," ททท, จุลสารการท่องเที่ยว 6 (ตุลาคม 2530), หน้า 36.

มากขึ้น มีร้านอาหารเพิ่มขึ้น หรือปรับปรุงถนน ทางให้ดีขึ้น อุปทานนั้นก็จะมีผลในการชักจูง และดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเดินทางมาเที่ยวเพิ่มจำนวนขึ้น ซึ่งนั่นก็คือ การเพิ่มอุปสงค์ด้านการท่องเที่ยวนั่นเอง

ความสำคัญของการท่องเที่ยว

แหล่งท่องเที่ยวจัดเป็นอุปทาน (supply) ที่สำคัญของอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวของประเทศหนึ่งๆ การท่องเที่ยวสามารถยกระดับเศรษฐกิจของประเทศให้เพิ่มพูนขึ้นได้ เช่น ในแง่ของการจ้างงานของประชาชนในท้องถิ่น หรือช่วยทำให้ภาวะดุลย์การชำระเงินไม่ตกต่ำลง H. Robinson ได้กล่าวไว้ว่า "การท่องเที่ยวช่วยเศรษฐกิจของชาติได้ในลักษณะที่มันช่วยพัฒนา และสร้างความสำคัญให้กับเศรษฐกิจในระดับภาคได้รวดเร็วกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่นและโดยธรรมชาติของการท่องเที่ยวมันยังช่วยยกระดับของพื้นที่โดยรอบภูมิภาคให้เกิดความสำคัญขึ้นมาอีกด้วย นอกจากทางด้านเศรษฐกิจแล้ว การท่องเที่ยวยังเป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับนโยบายด้านสังคมอีกด้วย ผลประโยชน์ที่สังคมจะได้รับก็คือ เงินจำนวนมหาศาลซึ่งหลัง ไหลเข้ามายังพื้นที่ที่ด้อยพัฒนา สำหรับอุตสาหกรรมประเภทอื่นแต่มีศักยภาพสูงต่อการท่องเที่ยวเงินจำนวนดังกล่าวจะอยู่ในรูปของบริการทางสังคมขั้นพื้นฐาน เช่น ระบบการคมนาคม ร้านค้า โรงพยาบาล โรงเรียน เป็นต้นสิ่งเหล่านี้จำเป็นอย่างยิ่งสำหรับพื้นที่ที่จะได้รับการพัฒนาสำหรับการท่องเที่ยว ในขณะที่เดียวกันก็จะเป็นประโยชน์ต่อประชาชนในท้องถิ่นนั้นๆ ด้วย ผลประโยชน์ที่สำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในด้านสังคมที่การท่องเที่ยวจะก่อให้เกิดก็คือการจ้างงานภายในท้องถิ่น"¹⁴ ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อเศรษฐกิจและสังคม Young¹⁵ ได้นำมาสรุปไว้เป็น 5 ประการคือ

1. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานสำหรับนักท่องเที่ยวชาวต่างประเทศ และ นักท่องเที่ยวภายในประเทศ รวมทั้งเป็นประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่นด้วย

¹⁴ H. Robinson, Op.cit., P.31-32.

¹⁵ George Young, Tourism: Blessing or Blight? (Harmondsworth Penquin Books, Ltd., 1973), P.134-137.

2. การท่องเที่ยวก่อให้เกิดงานต่างๆขึ้นมาโดยเฉพาะงานสำหรับแรงงานประเภทที่ไม่ต้องอาศัยฝีมือและความชำนาญ (unskilled workers)
3. การท่องเที่ยวสามารถเป็นนโยบายหลักของการพัฒนาภาค โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะก่อให้เกิดความสมดุลระหว่างพื้นที่ที่เป็นแหล่งอุตสาหกรรมหลักกับพื้นที่ที่ไม่เป็นแหล่งอุตสาหกรรมของประเทศ
4. การท่องเที่ยวเป็นตัวกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาอุตสาหกรรมอื่นๆได้เช่น งานหัตถกรรมต่างๆสินค้าประเภทเครื่องหนังเสื้อผ้าเพชรพลอย เครื่องแก้ว อาหารเครื่องดื่ม เครื่องมือเกี่ยวกับการสันทนาการ ต่างๆ เป็นต้น
5. การพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวอาจส่งเสริมให้เกิดภาพพจน์ที่ดีของประเทศในสายตาคนทั้งโลกและยังทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ด้านอื่นๆอีกเป็นอันมาก สำหรับประเทศที่กำลังพัฒนาที่มีทรัพยากรการท่องเที่ยวมากนั้น Casanova¹⁶ ได้กล่าวไว้ว่า"ความสำคัญของการท่องเที่ยวต่อประเทศที่กำลังพัฒนาอยู่ที่ว่ามันเป็นเสมือน invisible export ประเภทหนึ่งซึ่งมีความน่าเชื่อถือกว่าสินค้าที่เป็น primary product เช่น สินค้าเกษตร ซึ่งมีราคาขึ้นๆลงๆตามสภาวะของตลาดโลก ประเทศที่กำลังพัฒนาส่วนมากจะมีแหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติซึ่งดึงดูดให้นักท่องเที่ยวเข้ามาใช้จ่ายคนส่วนใหญ่ในประเทศเหล่านั้นคิดว่า การท่องเที่ยวนำประโยชน์ต่างๆมาให้ เขาเหล่านั้น จะกล่าวถึงเงินตราต่างประเทศซึ่งนักท่องเที่ยวนำมาเข้ามาโรงแรมซึ่งนำชีวิตใหม่และงานมาสู่คนในท้องถิ่น และพวกเขาจะคิดอยู่เสมอว่าการท่องเที่ยวที่เข้ามาในประเทศทำให้ราคาสินค้าแพงขึ้น ทำให้ที่ดินมีราคาสูงขึ้นทำให้เกิดการลงทุนที่หลากหลายบริเวณแหล่งท่องเที่ยว เป็นต้น ซึ่งถ้าจะวิเคราะห์กันให้ดีแล้วจะพบว่า ผลกระทบของการท่องเที่ยวนั้นมีทั้งต่อชุมชนระดับเมืองใหญ่จนถึงหมู่บ้านเล็กๆ ปัญหาที่จะเกิดขึ้นก็คือ ปัญหาด้านเศรษฐกิจทั้งระดับชาติและระดับท้องถิ่น เงินตรา อาหารประเภทต่างๆจะถูกนำเข้ามายังแหล่งท่องเที่ยว

---

¹⁶Dr.Arg.Luis Casanova Villa, Planning and Tourism (The Hague :International Federation for Housing and Planning,1971), P.11-12.

บางครั้งต้องสิ่งเข้ามาจากต่างประเทศ การลงทุนสร้างถนนระบบน้ำประปา สิ่งอำนวยความสะดวก ตลอดจนบริการด้านต่างๆจะถูกสร้างขึ้นเพื่อให้ตอบรับกับการท่องเที่ยว ซึ่งขณะเดียวกัน อาจจะทำนายประโยชน์ให้กับคนในท้องถิ่นบ้าง บางส่วนประชากรในท้องถิ่นจะเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วมากกว่า อัตราที่ควรจะเป็นหมู่บ้านเล็กๆที่มีอาชีพทำกินไปวันๆ และพยายามหาประโยชน์จากการพัฒนาการท่องเที่ยว เช่น การไปรับจ้างเป็นแรงงานเพื่อก่อสร้างโรงแรม จะไม่สนใจกับการพัฒนาอาชีพดั้งเดิมที่พวกเขาเคยทำกันมา ซึ่งสิ่งนี้เองจะเป็นการทำให้ระบบเศรษฐกิจและสังคมของท้องถิ่นเปลี่ยนแปลงไป ซึ่งหากไม่ได้รับการวางแผนที่ดีแล้ว จะก่อให้เกิดอันตรายในรูปแบบต่างๆต่อท้องถิ่นได้

ลักษณะของแหล่งหรือเมืองท่องเที่ยว

กองวิจัย สำนักผังเมือง ได้กำหนดลักษณะของ "เมืองตากอากาศที่สมบูรณ์แบบ" (Resort Town) ของเมืองตากอากาศชายทะเลว่า ต้องมีภูมิประเทศและอากาศที่เหมาะสม ไม่ร้อนไม่หนาวเกินไป มีความสงบเงียบร่มรื่น ทิวทัศน์งดงาม ประชาชนสามารถใช้ชายทะเลได้โดยเสมอภาคไม่จำกัดสถานที่และเวลามีความปลอดภัยทั้งทางร่างกายและทรัพย์สิน ปราศจากสิ่งและเสียงรบกวนความสงบสุขมีบริการทุกประเภทครบถ้วนอย่างมีประสิทธิภาพภายในเมือง มีรายได้เข้าเทศบาลเพื่อบำรุงท้องที่เพียงพอ และมีงบประมาณพอจะพัฒนาเมืองได้ต่อไปโดยไม่คำนึงถึงเงินช่วยเหลือจากส่วนกลาง ประชาชนในพื้นที่มีรายได้หรือผลพลอยได้จากกิจกรรมท่องเที่ยวตากอากาศนี้ด้วย นอกจากอาชีพหลักดั้งเดิม

Peter ได้ให้ความหมายของ "Tourist Resort" ว่าเป็นแหล่งพักผ่อนที่มีหลายรูปแบบ เป็นกิจกรรมเพื่อสนองต่อความต้องการของนักท่องเที่ยว ซึ่งอาจพัฒนามาจากหมู่บ้าน หรือเมืองธรรมดาให้ กลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่เหมาะสม โดยมีลักษณะที่ตั้งที่สะดวกต่อการเข้าถึง (Good Access) และจะประกอบด้วยที่พักพร้อมสาธารณูปโภคที่เพียงพอ

Lawson และ Baud Bovy ได้กล่าวถึงปัจจัยสำคัญ 4 ประการ ที่ก่อให้เกิดแหล่งท่องเที่ยวประเภทต่างๆได้คือ

- สถานที่ดังกล่าวเป็นแหล่งเพื่อสุขภาพหรือความสนอกสนาน
- เป็นแหล่งที่มีบรรยากาศดี และอาจใช้ประโยชน์เพื่อรักษาโรคภัยไข้เจ็บ
- ประเภทป่าเขา (Alpine Resort)
- แหล่งท่องเที่ยวชายทะเล

บทบาทและหน้าที่ของเมืองต่อการท่องเที่ยว

เมืองอาจมีความสำคัญและมีบทบาททางการท่องเที่ยว แบ่งออกเป็น 2 ประการ กล่าวคือ เป็นแหล่งของการให้บริการแก่นักท่องเที่ยวในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ (Tourist Service Center) เช่น เป็นสถานที่พักแรม บริษัทนำเที่ยว ร้านอาหาร เป็นต้น หรืออาจจะเป็นแหล่งท่องเที่ยว (Tourist Spot) โดยมีพื้นที่การท่องเที่ยว (Tourist Area) อยู่ภายในตัวเมืองเองก็ได้ เช่น ย่านการค้า สถานบันเทิง เรืองรมย์ เป็นต้น

การที่เมืองจะมีบทบาทและหน้าที่ทั้ง 2 ประการดังกล่าวได้ จะต้องมีความพร้อมอยู่ในตัว ความพร้อมในที่นี้ หมายถึง สิ่งหรือส่วนประกอบของสถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น ที่จะต้อนรับนักท่องเที่ยว หรือสิ่งที่จะช่วยในการตัดสินใจของนักท่องเที่ยว ที่จะเลือกเดินทางมาสู่สถานที่ท่องเที่ยวแห่งนั้น แม้ว่าความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวจะไม่ใช่ว่าสิ่งดึงดูดใจ หรือสิ่งตอบสนองความต้องการของนักท่องเที่ยวแต่ความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวก็มีอิทธิพลมากในการตัดสินใจเลือกเดินทางมายังสถานที่นั้น¹⁷

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี¹⁸ ได้กำหนดความพร้อมของแหล่งท่องเที่ยวออกเป็นลักษณะใหญ่ ๆ 5 ประการ ได้แก่

1. สภาพของการเข้าถึง
2. สิ่งอำนวยความสะดวก
3. สภาพแวดล้อม
4. ข้อจำกัดในการรับนักท่องเที่ยว
5. ความมีชื่อเสียงในปัจจุบัน

¹⁷ วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี, "ศักยภาพสำคัญอย่างไรต่อแหล่งท่องเที่ยว," ททท. จุลสาร การท่องเที่ยว 8 (เมษายน, 2532), หน้า 43.

¹⁸ เรื่องเดียวกัน.

รูปร่างของแหล่งท่องเที่ยว

จากการศึกษาของ John พบว่า เดิมทีแหล่งท่องเที่ยวมีสภาพเป็นธรรมชาติต่อมาจึงมีการเปลี่ยนแปลงรูปร่างจากการเพิ่มเติมของบรรดาสาธารณูปโภคต่างๆ และเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อมให้เหมาะสมสวยงามรวมทั้งผลกระทบจากการขยายตัวของเมือง ซึ่งทำให้แหล่งท่องเที่ยวเหล่านั้นได้รับผลกระทบ ตามไปด้วยและส่งผลให้มีบุคลิกและเอกลักษณ์ของตัวในภายหลัง การพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวมักจะเริ่มจากศูนย์กลาง (Core) และขยายจากศูนย์กลางมากขึ้นในแหล่งท่องเที่ยวชายทะเล ศูนย์กลาง(Core Area) มักจะเริ่มจากร้านค้า ร้านอาหาร โรงแรม ศูนย์กลางธุรกิจซึ่งอยู่ใกล้กับย่านที่สวยงามในแหล่งท่องเที่ยวนั้นๆ โดยเฉพาะโรงแรมจะตั้งอยู่ในบริเวณที่ดีที่สุด ล้อมรอบด้วยแหล่งบันเทิงต่างๆขณะที่แหล่งบริการนักท่องเที่ยวอื่นๆอยู่ห่างออกไป

Barrette ได้ศึกษาใน England และ Wales พบว่า แหล่งท่องเที่ยวชายทะเล 8 แห่งในย่านดังกล่าวมีขนาดความหนาแน่นของแหล่งบริการด้านที่พักลดลง เมื่อมีระยะห่างจากศูนย์กลางของเมืองท่องเที่ยวอื่นๆออกไปมากขึ้น การขยายตัวของแหล่งท่องเที่ยวมักจะเริ่มจากบริเวณศูนย์กลาง(Core) ออกไปโดยเฉพาะแหล่งท่องเที่ยวใหม่ๆจะขยายตัวออกจากแหล่งท่องเที่ยวเก่าๆออกไป 2 ลักษณะคือ - Radial Expansion เช่น ไปตามเส้นทางคมนาคม หรือตามหุบเขา - Linear Development เช่น หนาแน่นไปกับชายฝั่งทะเล

นั่นคือจะมีการขยายตัวไปในทิศทางใดก็ขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ โครงการจัดการคมนาคม กฎเกณฑ์ และข้อจำกัดของการวางแผนในพื้นที่ เป็นต้น

ขั้นตอนวิวัฒนาการของแหล่งท่องเที่ยว

Butler ได้กล่าวว่า แหล่งท่องเที่ยวต่างๆจะต้องอยู่ในขั้นตอนวิวัฒนาการ 6 ขั้นตอนคือ

ขั้นตอนที่ 1 Exploration (การค้นพบ) เกิดขึ้นโดยนักค้นพบกลุ่มเล็กๆ เป็นการค้นพบที่ไม่เป็นพิธีการ ไม่มีความสะดวกสบายใดๆในขั้นตอนนี้ สภาพแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวจะไม่ถูกเปลี่ยนแปลง โดยนักท่องเที่ยวแต่อย่างใด

ขั้นตอนที่ 2 Involment (ช่วงเกี่ยวพัน) เป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวและประชาชน

ผู้อาศัยอยู่ในท้องถิ่นเดินทางเข้าพื้นที่บริเวณนั้นมากขึ้น พร้อมกับมีการพัฒนาสาธารณูปโภคในบริเวณดังกล่าวด้วย

ขั้นตอนที่ 3 Development (ขั้นตอนที่มีการพัฒนา) เป็นช่วงที่มีการพัฒนาอย่างมากที่สุด มีสาธารณูปโภคที่ความทันสมัยซึ่งตอบสนองความต้องการของตลาดการท่องเที่ยวได้อย่างชัดเจนมีการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพมากที่สุด

ขั้นตอนที่ 4 Consolidation (ขั้นตอนที่เป็นปึกแผ่น) ในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าวมีความชัดเจนในเชิงธุรกิจมากขึ้น มีย่านธุรกิจที่แบ่งแยกพื้นที่ออกเป็นแหล่งอุตสาหกรรมท่องเที่ยวที่ได้รับการพัฒนาอย่างดีและชัดเจน บรรดาสาธารณูปโภคต่างๆของพื้นที่เดิมถูกเปลี่ยนแปลงไปเกือบทั้งหมด

ขั้นตอนที่ 5 Stagnation (ขั้นตอนหยุดนิ่ง) เป็นช่วงที่นักท่องเที่ยวในพื้นที่ดังกล่าวมากที่สุด (Peak Number of Tourist) และบางครั้งอาจมีการเปลี่ยนแปลงของสภาพธรรมชาติในบริเวณแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว จึงจำเป็นต้องมีการสร้างสภาพธรรมชาติเทียมขึ้นทดแทน และจากการที่นักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นกว่าขั้นที่ 4 จึงอาจเกิดปัญหาทางสภาพแวดล้อม เศรษฐกิจและสังคมในแหล่งท่องเที่ยวดังกล่าว

ขั้นตอนที่ 6 Decline or Rejuvenation (ขั้นเสื่อม) เป็นขั้นตอนที่สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติมีความเสื่อมโทรมลง สาธารณูปโภค และบริการล้ำสมัยไม่เหมาะสมกับสมัณนิยมนักท่องเที่ยวหายไป ที่พักต่างๆที่มีอยู่จะเปลี่ยนแปลงกลายเป็นคอนโดมิเนียม บ้านเพื่อการพักผ่อนถาวรของผู้สูงอายุ การตั้งถิ่นฐานที่มีใช้เพื่อการท่องเที่ยว

ผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อสภาพแวดล้อม

ความพอใจของนักท่องเที่ยวในการที่จะเลือกแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ นั้นไม่ได้ขึ้นอยู่กับความสวยงาม ของสถานที่ท่องเที่ยว และทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่ในพื้นที่นั้นแต่เพียงอย่างเดียว แต่ยังขึ้นอยู่กับปัจจัยอื่นๆ โดยเฉพาะโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่เหล่านั้นอีกด้วยที่จะช่วยให้นักท่องเที่ยวตัดสินใจมาพักหรือมาใช้บริการ และในขณะเดียวกันโครงสร้างพื้นฐานของพื้นที่เหล่านั้นกลับมีอิทธิพล หรือผลกระทบต่อแหล่งท่องเที่ยวทางธรรมชาติเหล่านั้นอีกด้วยเช่นกัน ซึ่งผลกระทบของแหล่งท่องเที่ยวและโครงสร้างพื้นฐานที่จะมีผลต่อสิ่งแวดล้อมของแหล่งท่องเที่ยวต่าง ๆ นั้น จะพิจารณาได้เป็น 3 ลักษณะดังนี้

1. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากความเจริญของแหล่งท่องเที่ยว
2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนาที่พักแรมในเขตเมือง
3. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนาบ้านพักอาศัย (Second Home)

ในสภาพแวดล้อมแบบชนบท

1. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากความเจริญของแหล่งท่องเที่ยว

เมื่อแหล่งท่องเที่ยวเริ่มได้รับความนิยม มีการพัฒนาพื้นที่ท่องเที่ยวในบริเวณนั้นมากขึ้น อาจจะทำให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมตามมาได้ดังนี้

(1) Architectural Pollution เกิดจากความพยายามในการจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยวขึ้น ๆ ให้มีแหล่งบริการต่าง ๆ เช่น โรงแรมต่างๆที่ใหญ่โตโดดเด่นแตกต่างกันรวมทั้งเกิดปัญหาที่สาธารณูปโภคต่างๆไม่สอดคล้องกันเกิดทัศนอุจาด (Visual Pollution) ความไม่สอดคล้องกลมกลืนกันทางสถาปัตยกรรม

(2) Ribbon Development and Sprawl การพัฒนาและขยายตัวในลักษณะเป็นเส้น (Ribbon) เกิดจากความพยายามในการจัดสร้างแหล่งท่องเที่ยวให้ได้รับผลประโยชน์จากแหล่งท่องเที่ยวขึ้นๆให้มากที่สุด เช่น อยู่ริมทะเล ก็จัดสร้างสถานที่ตากอากาศชายทะเลตลอดแนว การพัฒนาลักษณะดัง กล่าวเป็นการพัฒนาที่ต่อสภาพ และไม่เกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาพื้นที่ในอนาคต

(3) Overloading of Infrastructure แหล่งท่องเที่ยวบางแห่งไม่สามารถบริการสาธารณูปโภค และสาธารณูปการแก่นักท่องเที่ยวและคนท้องถิ่นได้อย่างเพียงพอจะเกิดปัญหาภาวะในสิ่งแวดล้อมและปัญหาสุขภาพของผู้อยู่อาศัย

(4) Segregation of Local Residents การแบ่งแยกของผู้อยู่อาศัยแต่ดั้งเดิมซึ่งอยู่ในท้องถิ่นกับนักท่องเที่ยวเพราะการเข้ามาใช้บริการในสถานบริการ หรือสาธารณูปโภคในเขตแหล่งท่องเที่ยว มักจะใช้ค่าใช้จ่ายสูงกว่าปกติ ซึ่งไม่เหมาะกับคนในท้องถิ่นคนท้องถิ่นจึงเลือกที่จะใช้บริการที่สะดวก และประหยัดมากกว่าอีกทั้งสภาพทางกายภาพของเขตท่องเที่ยวกับกลุ่มที่อยู่อาศัยในท้องถิ่น จะมีความแตกต่างกัน อย่างชัดเจน จุดแบ่งแยกนั้นมักจะเป็นโรงแรมขนาดใหญ่ซึ่งเป็นการแบ่งแยกกันทางเศรษฐกิจ ผลทางอ้อมที่ตามมาคือจะเกิดการแบ่งแยกทางกายภาพด้วย

- (5) Traffic Congestion การจราจรติดขัดมักเกิดขึ้นเมื่อนักท่องเที่ยว

จำนวนมากเดินทางมาใช้บริการจากแหล่งท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากด้วยเส้นทางเดียวกัน

จากการศึกษาของSchair ได้ศึกษาเรื่องพบว่าปัญหาการจราจรเกิดขึ้นใน 3

รูปแบบคือ

- เกิดจาก Mode หรือยานพาหนะที่แตกต่างกัน จึงเกิดความสับสนในการสัญจร เช่นมอเตอร์ไซด์ รถบรรทุกสินค้า รถส่วนตัวที่มีความเร็วแตกต่างกัน

- ปริมาณการจราจรที่สูงจนเกินไป โดยเฉพาะในบริเวณศูนย์กลาง (core) ของแหล่งท่องเที่ยว

- ความขาดแคลนพื้นที่จอดรถ ซึ่งมักเป็นผลมาจากการขาดแคลนพื้นที่ว่างในแหล่งท่องเที่ยวเพราะทุกพื้นที่มักจะถูกใช้เพื่อ Maximum Utility จนบางครั้งถูกละเลยในเรื่องบริการที่ควรให้แก่ผู้ใช้บริการ

2. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนาที่พักแรมในเมือง

ในด้านของเมือง (Urban Area) นั้นหากมีแหล่งท่องเที่ยวเกิดขึ้นภายในพื้นที่เมืองจะมีผลกระทบหลายด้านจากการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน (Infrastructure Change in Urban Area) ได้แก่ ที่พักของนักท่องเที่ยว เช่น โรงแรมและที่พักต่างๆจะเกิดขึ้น เป็นการพัฒนารูปแบบที่พักอาศัยแบบใหม่ นับเป็น Urban Renewal ได้แบบหนึ่ง แต่ในทางตรงข้ามที่พักเหล่านั้นก็จัดได้ว่าเป็นเสมือนตัวรุกราน (Invader) ของเมืองได้ประเภทหนึ่งเช่นกัน เพราะจะมีการเพิ่มของจำนวนประชากรของเมืองให้หนาแน่นขึ้น ขณะเดียวกันก็จะก่อให้เกิดปัญหาการจราจรติดขัดเกิดมลภาวะทางเสียง อากาศ การขาดแคลนที่จอดรถ เป็นต้น

ข้อดีก็คือ เป็นแหล่งงานใหม่ในเมืองเกิดการจ้างงาน สร้าง Multiplier Effect และเป็นการพัฒนาขยายเมือง (Urban Renewal) ที่ตัวหนึ่ง ทั้งขึ้นอยู่กับเงื่อนไขของที่ตั้ง หรือสถานที่ของเมืองนั้น เป็นต้น

นอกจากนี้ในกรณีที่โรงแรมมีการออกแบบที่ดี และมีที่ตั้งที่เหมาะสมสอดคล้องกับสภาพแวดล้อมก็จะทำให้เป็นการส่งเสริมส่วนต่างๆของเมืองที่ต้องการพัฒนาให้ดียิ่งขึ้น

3. ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมอันเนื่องมาจากการพัฒนา Second home ในสภาพแวดล้อมชนบท

บริเวณที่จะเกิดแหล่งท่องเที่ยวขึ้น มักจะเกิดความขัดแย้งระหว่างการใช้

ประโยชน์ในที่ดินนั้นอยู่เสมอ ซึ่ง Culligian ได้กล่าวถึงความขัดแย้งในระหว่างแหล่งท่องเที่ยวกับการใช้ที่ดินประเภทชนบทดั้งเดิมว่าจะเกิดขึ้นในลักษณะต่อไปนี้

- (1) ความขัดแย้งในด้านการคมนาคม เข้าถึงแหล่งท่องเที่ยวต้องการการเข้าถึงที่สะดวกสบายซึ่งเส้นทางดังกล่าวจะต้องตัดผ่านพื้นที่ชนบทดั้งเดิมซึ่งมักทำการเกษตร
- (2) ความขัดแย้งในเชิงพฤติกรรม
 นักท่องเที่ยว : สนุกสนานทำลายธรรมชาติมากกว่ารักษาสัมดุลย์ธรรมชาติ
 คนชนบท : รักษาธรรมชาติ ดูแลรักษามากกว่าการทำลาย
- (3) แก่งแย่งแรงงานแรงงานในภาคเกษตรกรรมมักจะเปลี่ยนไปสู่งานบริการการท่องเที่ยวมากกว่า เพราะผลตอบแทนสูงกว่า
- (4) แก่งแย่งที่ดิน เพราะใช้ประโยชน์ต่างกัน
 นักท่องเที่ยว : ต้องการที่ดินเพื่อที่อยู่อาศัย บ้านพัก สนามกีฬา และแหล่งพักผ่อน
 คนชนบท : ต้องการที่ดินเพื่อการเพาะปลูก

งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว

สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับการวางแผนพัฒนาการท่องเที่ยวในเขตจังหวัดพิษณุโลก สุโขทัย กำแพงเพชร ตาก และพิจิตร ผลการศึกษาพบว่า ผลกระทบจากการพัฒนาส่วนใหญ่ปรากฏทั้งในด้านเศรษฐกิจและสังคม โดยเฉพาะในด้านโครงสร้างพื้นฐานและการใช้ที่ดินแต่จะส่งผลกระทบในด้านบวกต่อคุณค่าการใช้ประโยชน์และคุณภาพชีวิต อาทิเช่น โครงการพัฒนาการสื่อสารและโทรคมนาคมโครงการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวภูหินร่องกล้า โครงการพัฒนาการประปาของเทศบาลกำแพงเพชร โครงการทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 11 (เด่นชัย-พิษณุโลก-อินทร์บุรี) และโครงการอุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย ศรีสัชนาลัย และกำแพงเพชร เป็นต้น อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่ามีการเวนคืนที่ดินจากราษฎรที่อาศัยทำมาหากินอยู่ในบริเวณพื้นที่นั้นจำนวนมาก ผลที่ตามมาคือความเดือดร้อนในเรื่องที่ดินทำกินของราษฎรอีกทั้งอาจนำไปสู่ปัญหาสังคมด้านอื่นๆ ไม่

ว่าการย้ายถิ่นหรือการบุกรุกทำลายป่าได้

ฝ่ายวิชาการ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่รับผิดชอบด้านการท่องเที่ยวโดยตรง ได้ทำการวิจัยเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนภูเก็เกิด ผลการวิจัยพบว่า การท่องเที่ยวมีผลกระทบต่อประชาชนชาวภูเก็เกิดทั้งในด้านบวกและด้านลบในด้านบวกนั้น ชาวภูเก็เกิดยอมรับว่าการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการสร้างงานสร้างอาชีพแก่ประชาชนท้องถิ่นและนำความเจริญมาสู่ท้องถิ่น ส่วนในด้านลบนั้นคือการท่องเที่ยวก่อให้เกิดปัญหาค่าครองชีพและอาชญากรรม สำหรับบทบาทในการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและศิลปวัฒนธรรมของชาตินั้นชาวภูเก็เกิดผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความเห็นว่า นักท่องเที่ยวโดยเฉพาะชาวต่างประเทศได้นำเอาวัฒนธรรมที่ขัดกับสังคมไทยมาประพาศปฏิบัติ ทั้งในด้านการแต่งกายและ ความประพฤติต่อกันระหว่างชายหญิงในที่สาธารณะอันเป็นช่องทางให้เยาวชนเลียนแบบได้และเป็นผลร้ายต่อวัฒนธรรมท้องถิ่นอย่างยิ่ง อย่างไรก็ตาม การท่องเที่ยวยังช่วยให้ชาวภูเก็เกิดตระหนักถึงความสำคัญของสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติไม่ว่าหาดทราย เกาะแก่งหรืออ่าว ด้วยอีกประการหนึ่ง

ปรีชา อุปโยธิน และสุริยา วีรวงศ์ ได้ทำการศึกษาวิจัยในเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวทางด้านสังคมและวัฒนธรรมในประเทศไทย โดยใช้แบบสอบถามสัมภาษณ์ประชากรสุ่มตัวอย่างและการสังเกตการณ์ในพื้นที่ 4 แห่งตามประเภทของกิจกรรมท่องเที่ยว คือ สวนสามพราน จังหวัดนครปฐม ตลาดน้ำดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี จังหวัดกาญจนบุรี และแหล่งแสดงนาฏศิลป์ กรุงเทพมหานคร ผลการศึกษาโดยรวมพบว่า การท่องเที่ยวมีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงทางด้านต่างๆในพื้นที่ โดยเฉพาะในด้านสังคมนั้นการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการจ้างงานและการกระจายรายได้ในท้องถิ่น หากแต่รายได้ยังอยู่ในเกณฑ์ต่ำและเป็นแรงงานที่มีระดับความรู้ความชำนาญต่ำเสียเป็นส่วนใหญ่ แรงงานที่มีฝีมือและรายได้สูงส่วนใหญ่เป็นคนต่างถิ่นมาจากกรุงเทพมหานคร ส่วนการเจริญเติบโตของชุมชนโดยรอบแหล่งท่องเที่ยวนี้เป็นไปอย่างรวดเร็วอย่างเห็นได้ชัดในรูปการค้าและบริการ อีกทั้งมีการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ที่ดิน กล่าวคือ ที่ดินที่มีคุณภาพเหมาะสมกับการเกษตรไปสู่พาณิชย์กรรมอันนำไปสู่การกว้านซื้อที่ดินเพื่อเก็งกำไร ซึ่งส่งผลให้ต้นทุนการผลิตทั้งทางด้านเกษตรกรรมและพาณิชย์กรรมสูงขึ้นได้ในอนาคต ตลอดจนการนำไปสู่การเคลื่อนย้ายแรงงานจากภาคเกษตรกรรมไปสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการและการบุกรุกที่ดินในเขตป่าสงวนในที่สุด ส่วนทางด้านวัฒนธรรม ค่านิยมในท้องถิ่นเริ่มเปลี่ยน

แปลงไปจากเดิมที่ขัดแย้งในความผูกพันที่มีต่อครอบครัว และระเบียบวินัยทางสังคมมาเห็นความสำคัญของเงินตรามากกว่า อีกทั้งมีการรับเอาอิทธิพลด้านการบริโภคมาใช้และปฏิบัติไม่ว่าจะเป็นในเรื่องเครื่องมือ เครื่องใช้ การแต่งกาย ภาษาพูดหรือพฤติกรรมจากคนต่างถิ่น สำหรับปัญหาสังคมอันสืบเนื่องมาจากกิจกรรมท่องเที่ยว ไม่ว่าจะเรื่องโสเภณี หรืออาชญากรรม พบว่าไม่ได้มีต้นเหตุโดยตรงมาจากการท่องเที่ยว หากแต่การท่องเที่ยวอาจเป็นปัจจัยสนับสนุนให้ปัญหาต่างๆ เหล่านี้คงอยู่ ดังนั้นการแก้ไขปัญหาก็มิใช่อยู่ที่การหยุดการสนับสนุนกิจกรรมท่องเที่ยวความร่วมมือของทุกฝ่ายในอันที่จะขจัดปัญหาเป็นสิ่งจำเป็นที่สุด

ผู้เข้ารับการอบรมหลักสูตรนักวิจัยทางสังคมศาสตร์รุ่นที่ 17 ได้ทำการศึกษาในเรื่องผลกระทบของการท่องเที่ยวที่มีต่อประชาชนโดยศึกษาจากแหล่งท่องเที่ยวในเขตจังหวัดชลบุรีและเชียงใหม่ ผลการศึกษาพบว่า การท่องเที่ยวทำให้มาตรฐานการครองชีพของประชาชนสูงขึ้น ทำให้มีรายได้สูงกว่าอาชีพเดิมหรืออาชีพอื่น แม้ว่าบางช่วงที่มีใช้ฤดูกาลท่องเที่ยวซึ่งมีรายได้น้อย แต่เมื่อรวมกับรายได้ในช่วงฤดูกาลท่องเที่ยวซึ่งมีรายได้มากผลโดยเฉลี่ยจะมีรายได้สูง จึงเป็นเหตุผลสำคัญทำให้อยากประกอบอาชีพนี้ต่อไป และเปลี่ยนไปประกอบอาชีพเช่นนี้บ้างในหมู่ผู้ที่ไม่เคยประกอบอาชีพเกี่ยวกับการท่องเที่ยวนี้ ส่วนในด้านสังคมและวัฒนธรรมนั้นการท่องเที่ยวมีส่วนทำให้มีการรับเอาอิทธิพลด้านการบริโภคมาใช้และปฏิบัติ ไม่ว่าจะในเรื่องภาษาพูด การแต่งกาย และการท่องเที่ยว ประชาชนมีประสบการณ์และรับรู้สิ่งใหม่ๆ มากขึ้น อีกทั้งช่วยอนุรักษ์และพัฒนาศิลปวัฒนธรรมของท้องถิ่นได้ในบางพื้นที่ แต่ผลกระทบที่สำคัญที่ปรากฏในทุกพื้นที่คือ การท่องเที่ยวก่อให้เกิดการย้ายถิ่นเข้า ปัญหาที่ตามมาคือความขัดแย้งระหว่างคนท้องถิ่นกับคนต่างถิ่น ซึ่งนำไปสู่ปัญหาอาชญากรรมและโสเภณีมากขึ้นกว่าเดิม

มหาวิทยาลัยสุโขทัย ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่องผลกระทบจากการท่องเที่ยวที่มีต่อการพัฒนาของหมู่บ้านในบาหลี ผลการวิจัยสรุปได้ว่า การท่องเที่ยวก่อให้เกิดผลกระทบด้านต่างๆ ทั้งทางด้านกายภาพ เศรษฐกิจ การศึกษา การศาสนา สาธารณสุข ศิลป และวัฒนธรรม กล่าวคือหมู่บ้านได้รับการพัฒนามีการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ การพัฒนาอาชีพสาขาต่างๆ ทั้งการทำฟาร์ม ไร่ ไร่ การประมงและอาชีพหัตถกรรม มีการบูรณะปฏิสังขรณ์โบราณสถาน ตลอดจนการอนุรักษ์ศิลปและวัฒนธรรมส่วนผลกระทบทางด้านลบคือการด้อยการศึกษา

ของเขาวชนและการแพร่ของโรคที่เกี่ยวข้องกับความสัมพันธทางเพศ เป็นต้น

Wilson ได้ทำการศึกษาผลกระทบจากการท่องเที่ยวในเซเชลส์ สรุปได้ว่าหลังจากที่มีการสร้างและเปิดใช้สนามบินบนเกาะแห่งนี้แล้ว ได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นในหลายๆด้าน นับตั้งแต่จำนวนนักท่องเที่ยว สถานที่พักแรม ห้องพักและจำนวนแรงงาน ตลอดจนรูปแบบการใช้ที่ดิน กล่าวคือจำนวนนักท่องเที่ยวในปี 1967 มีเพียง 771 คน ได้เพิ่มสูงขึ้นเป็น 37,321 คนในปี 1975 สำหรับในด้านรูปแบบการใช้ที่ดินนั้น ที่ดินจำนวนไม่น้อยเป็นกรรมสิทธิ์ของคนต่างชาติ โดยเฉพาะคนต่างชาติ และมีอัตราสูงถึงร้อยละ 22.30 ของที่ดินในย่านการท่องเที่ยวที่มีอยู่ทั้งหมดในเซเชลส์ และที่สำคัญคือที่ดินเหล่านี้อยู่ในบริเวณที่มีศักยภาพในด้านการท่องเที่ยว

Noranha ได้ทำการศึกษาเรื่องการท่องเที่ยวในเกาะบาห์ลี ประเทศอินโดนีเซีย สรุปได้ว่านอกจากในด้านการสร้างงานสร้างอาชีพแล้วในขณะเดียวกันการท่องเที่ยวยังส่งผลกระทบต่อรูปแบบการกระจายของประชากรและการใช้ที่ดิน เช่น การเพิ่มจำนวนของประชากร การกว้านซื้อที่ดินเพื่อการเก็งกำไร การขึ้นราคาที่ดิน หรือการเปลี่ยนแปลงการใช้ที่ดินจากภาคเกษตรกรรมไปสู่การค้าและการบริการ กล่าวคือในช่วงปี 1971-1981 เกาะบาห์ลีมีอัตราการเพิ่มของประชากรสูงขึ้นถึงร้อยละ 2.50 ต่อปี และส่วนใหญ่จะปรากฏในย่านการท่องเที่ยวแหล่งต่างๆ ทั้งที่ บาดุง (Badung) เกียนยาร์ (Gianyar) และกรุงกุง (Klungkung) ซึ่งส่งผลกระทบต่อตลาดแรงงานของบาห์ลี โดยเฉพาะที่บาดุงนั้น พบว่าในปี 1973 คนมีงานทำเพียง 40,380 คน หรือเพียงร้อยละ 31 ของแรงงานทั้งหมด ส่วนที่เหลือซึ่งมีถึงร้อยละ 69 นั้นต้องตกเป็นคนว่างงาน ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากการอพยพโยกย้ายเข้ามาทำงานในเกาะบาห์ลีของคนต่างถิ่นซึ่งในเรื่องนี้รัฐบาลอินโดนีเซียถึงกับออกกฎหมายห้ามมิให้คนต่างถิ่นเข้ามาทำงานหรืออยู่อาศัย และแทบจะไม่ได้รับผลในทางปฏิบัติ ส่วนในเรื่องราคาที่ดินนั้น พบความเคลื่อนไหวดังกล่าวตั้งแต่ปี 1968 ซึ่งเป็น ปีแรกเริ่มมีการขยายตัวของธุรกิจท่องเที่ยว กล่าวคือในช่วงปี 1969-1970 ราคาที่ดินในซันร์ซึ่งเป็นชุมชนเมืองแห่งหนึ่งในเกาะบาห์ลีมีราคาเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 79 - 114 และอีกแห่งหนึ่งคือที่คูตาร์ พบว่ามีราคาเพิ่มสูงขึ้นถึงร้อยละ 43-100 แต่ในทางตรงกันข้าม ราคาที่ดินสวนหรือไร่นามีราคาเพิ่มสูงขึ้นเพียงร้อยละ 50 เท่านั้น อย่างไรก็ตาม การซื้อขายที่ดินในบาห์ลีส่วนใหญ่ขายให้แก่คนต่างถิ่นโดยเฉพาะชาวอินโดนีเซียที่มาจากกรุงจาการ์ตา

แนวความคิดเกี่ยวกับการตั้งถิ่นฐาน

เดิมมนุษย์อาศัยอยู่กระจัดกระจายเป็นกลุ่มเล็กๆ ต่อมามีการรวมตัวกันเป็นชุมชน เนื่องจากสาเหตุต่างๆกัน เช่น ต้องการความปลอดภัยทั้งภัยจากธรรมชาติ จากสัตว์ร้าย และจากมนุษย์ด้วยกัน ตลอดจนการเสาะแสวงหาพื้นที่อุดมสมบูรณ์เพื่อประกอบอาชีพ ทำการกสิกรรมและเลี้ยงสัตว์ การตั้งถิ่นฐานในระยะแรกจะเกิดขึ้นในพื้นที่อุดมสมบูรณ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณที่ราบลุ่มแม่น้ำเพราะสะดวกต่อการตั้งถิ่นฐาน และอาศัยแหล่งน้ำในการอุปโภคบริโภค ตลอดจนใช้เป็นเส้นทางคมนาคม ต่อมาเมื่อการตั้งถิ่นฐานบริเวณที่ราบลุ่มหนาแน่นขึ้น การตั้งถิ่นฐานก็จะกระจายไปยังพื้นที่อื่นๆ เช่น ที่ราบตอนในบริเวณหุบเขา เป็นต้น

การตั้งถิ่นฐานของมนุษย์ เริ่มจากการรวมตัวของกลุ่มชุมชนขนาดเล็ก ต่อมาหลายๆ ชุมชนรวมกันเกิดเป็นหมู่บ้าน หลายหมู่บ้านรวมกันเป็นตำบล จากตำบลกลายเป็นเมือง จากเมืองกลายเป็นเมืองใหญ่ลักษณะและรูปแบบของการตั้งถิ่นฐานในแต่ละพื้นที่จะแตกต่างกัน เนื่องจากความแตกต่างของความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ การดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจ ความสะดวกในการคมนาคม องค์ประกอบเหล่านี้ก่อให้เกิดลักษณะและรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่สำคัญ 4 ลักษณะคือ ¹⁰

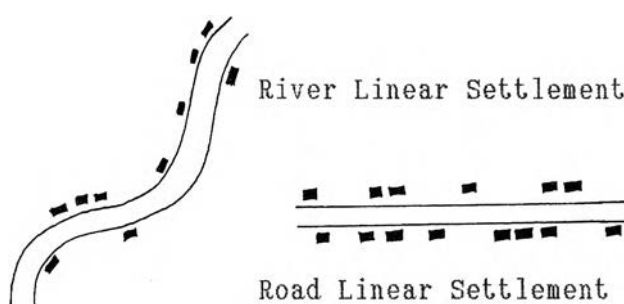
1. การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาว (LINEAR SETTLEMENT)

การตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาวจะพบบ่อยตามบริเวณสองฝั่งของแม่น้ำ ล่าคลอง เรียกว่า "River Linear Settlement" ซึ่งเป็นลักษณะการตั้งถิ่นฐานแบบดั้งเดิมของไทย เนื่องจากคนไทยส่วนใหญ่ประกอบอาชีพการกสิกรรมและเลี้ยงสัตว์ จึงจำเป็นต้องอาศัยน้ำใน

¹⁰ ฉัตรชัย พงศ์ประยูร, ทฤษฎีการตั้งถิ่นฐาน. (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ม.ป.ป.), หน้า 34 (พิมพ์โรเนียว)

การอุปโภคบริโภค และใช้เป็นเส้นทางคมนาคม สำหรับการตั้งถิ่นฐานในบริเวณที่ไม่มีลำน้ำหรือมีแต่ไม่สามารถใช้ประโยชน์ในการคมนาคม การตั้งถิ่นฐานก็จะปรากฏอยู่ตามบริเวณสองฟากทางรถไฟ โดยเฉพาะอย่างยิ่งบริเวณสถานีที่หยุดของขบวนรถไฟแต่ในปัจจุบันการตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาวจะพบมากขึ้นตามสองฟากของเส้นทางรถยนต์เรียกว่า "Road Linear Settlement"

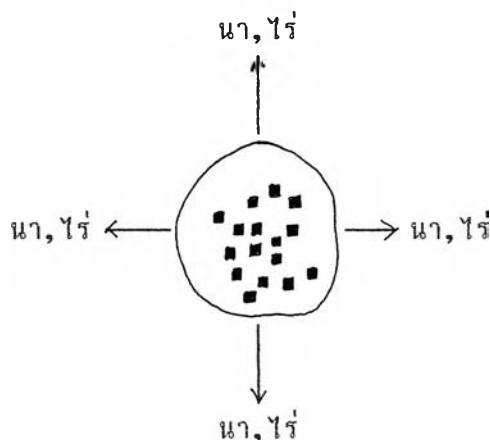
รูปแสดงการตั้งถิ่นฐานแบบแนวยาว

2. การตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัว (CLUSTER SETTLEMENT)

การตั้งถิ่นฐานแบบนี้จะเกิดขึ้นในบริเวณที่เป็นจุดตัดของเส้นทางคมนาคมเช่น บริเวณลำน้ำ สองสาย ลำน้ำตัดกับเส้นทางถนน หรือบริเวณทางแยกของเส้นทางรถยนต์ นอกจากนี้ยังพบว่าประชากรจะตั้งถิ่นฐานรวมกันเป็นกลุ่มอย่างหนาแน่นรอบๆวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนในท้องถิ่น บริเวณที่มีแหล่งแร่ธาตุอุดมสมบูรณ์เช่น แหล่งแร่ในจังหวัดกาญจนบุรีและภาคใต้ แหล่งแร่รัตนชาติของจังหวัดจันทบุรีและตราด เป็นต้นความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรแร่ธาตุ จะเป็นแหล่งดึงดูดและจูงใจให้ประชากรอพยพเข้าไปตั้งถิ่นฐานกันเป็นกลุ่มในบริเวณแหล่งแร่ธาตุอย่างหนาแน่น ชุมชนที่เกิดขึ้นในลักษณะนี้จะตั้งอยู่ถาวรหรือไม่นั้นขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของแหล่งแร่ ถ้าความอุดมสมบูรณ์มีมากชุมชนที่เกิดขึ้นก็จะตั้งอยู่อย่างถาวร ส่งผลให้เกิดกิจกรรมด้านการค้าและบริการตามมา ระบบเศรษฐกิจหมุนเวียนและขยายตัวกลายเป็นเมืองถาวรสืบไป

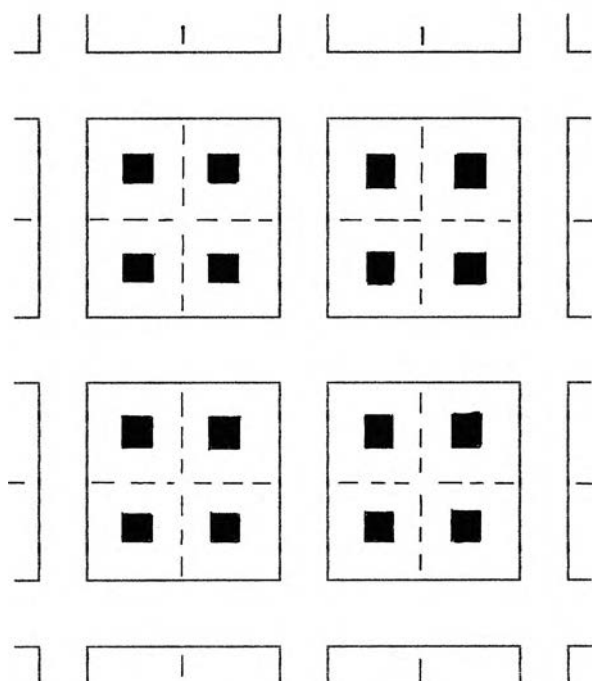
รูปแสดงการตั้งถิ่นฐานแบบกระจุกตัว

3. การตั้งถิ่นฐานแบบเป็นระเบียบ (UNIFORM SETTLEMENT)

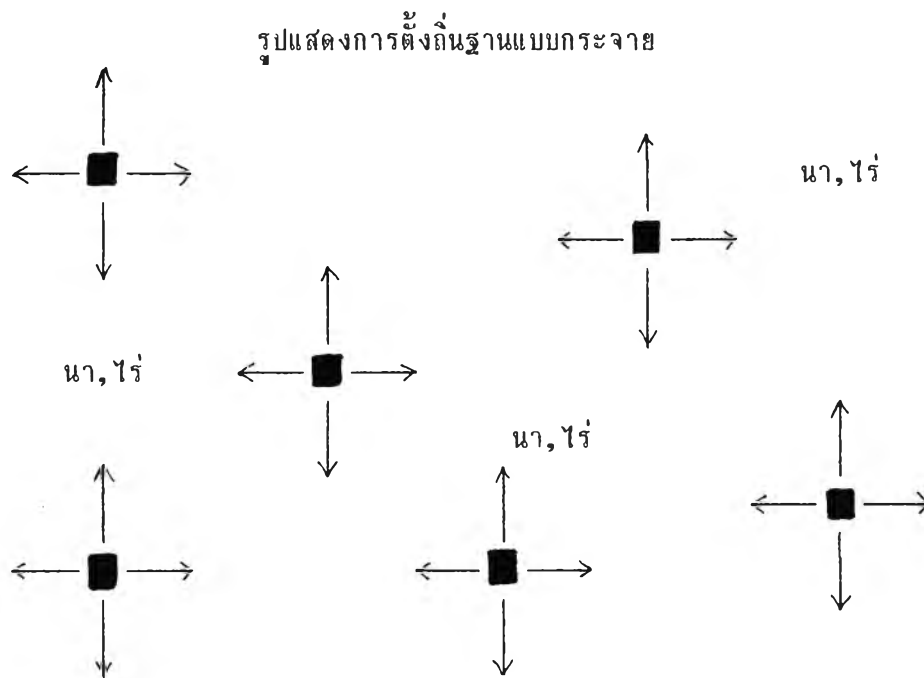
การตั้งถิ่นฐานแบบเป็นระเบียบจะปรากฏในพื้นที่ที่มีลักษณะภูมิประเทศการกระจายตัวของทรัพยากรธรรมชาติ และความสะดวกของเส้นทางคมนาคมไม่แตกต่างกันมากนัก พบได้ในบริเวณพื้นที่จัดสรรให้มีขนาดและระยะห่างเท่าๆกัน มีถนนตัดผ่านเป็นตาราง หรือในพื้นที่ทางราชการจัดตั้งขึ้น เช่น นิคมสร้างตนเอง เป็นต้น

รูปแสดงการตั้งถิ่นฐานแบบเป็นระเบียบ

4. การตั้งถิ่นฐานแบบกระจาย (SCATTER SETTLEMENT)

การตั้งถิ่นฐานลักษณะนี้บ้านเรือนจะตั้งอยู่ห่างๆกันโดยตั้งอยู่ในที่นาหรือที่สวนของตนเอง มียุ้งฉาง คอกสัตว์ ส่วนศูนย์บริการ ชุมชน เช่น ร้านค้าวัด และโรงเรียน จะอยู่ห่างจากบ้านเรือนออกไปการตั้งถิ่นฐานแบบกระจายนี้ พบบริเวณตอนล่างของภาคกลางบริเวณพื้นที่รอบๆอ่าวไทย ซึ่งประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำนา ทำสวนผลไม้ นาเกลือ นากุ้ง

แนวความคิดเกี่ยวกับรูปแบบและวิวัฒนาการของเมือง

เมืองนับเป็นวิวัฒนาการด้านการตั้งถิ่นฐานของมนุษย์จากการก่อรูปเป็นชุมชนและเติบโตขึ้นตามลำดับจนสามารถเห็นความแตกต่างได้อย่างชัดเจนระหว่างพื้นที่ที่เป็นชุมชนเมืองกับพื้นที่ที่เป็นชนบท

การก่อรูปของเมือง (Urban Forms)

การก่อรูปของเมืองเป็นการรวมกลุ่มของลักษณะกิจกรรมและสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ในชุมชนซึ่งมนุษย์สร้างขึ้นหรืออาจกล่าวได้ว่า Urban Forms เป็นการรวมกลุ่มขององค์ประกอบ

ต่างๆ อันประกอบด้วยองค์ประกอบแวดล้อมทางธรรมชาติ และองค์ประกอบแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น การศึกษาถึง Urban Forms เป็นการศึกษาเพื่อทราบถึงสาเหตุ ปัจจัยพื้นฐานของการเกิด ลักษณะการเปลี่ยนแปลง ความสัมพันธ์ขององค์ประกอบและบทบาทหน้าที่ที่มีผลต่อ Urban Forms สำหรับปัจจัยหลักที่ก่อให้เกิดและส่งผลให้ Urban Forms ในแต่ละชุมชนมีลักษณะแตกต่างกันที่สำคัญ ได้แก่ประเภทต่างๆ ปัจจัยที่ถือเป็นรูปของเมือง ได้แก่

(1) ลักษณะภูมิประเทศ (Nature of the Site) เป็นองค์ประกอบและปัจจัยที่ก่อให้เกิดและ ทำให้ Urban Forms ในแต่ละพื้นที่ชุมชนมีลักษณะแตกต่างกัน เช่น ชุมชนที่ตั้งอยู่บนที่ลุ่มและที่ดอน หรือภูเขา เป็นต้น

(2) ประชากร (People or Population) เป็นองค์ประกอบและปัจจัยหลักที่สำคัญในการเกิด Urban Forms เพราะมนุษย์เป็นผู้สร้างวัตถุและลักษณะของกิจกรรมโดยเฉพาะอย่างยิ่งธรรมชาติของมนุษย์ในแต่ละพื้นที่มีความแตกต่างกันทั้งทางด้านลักษณะทางสังคม การปกครอง การดำรงชีพ และความต้องการสิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลในการสะท้อน Urban Form ต่างๆ

(3) ลักษณะของกิจกรรม (Human Activities) เป็นกิจกรรมที่มนุษย์สร้างขึ้น เพื่อตอบสนองความต้องการและเพื่อใช้ประโยชน์ร่วมกัน แต่เนื่องจากกิจกรรมในแต่ละพื้นที่มีลักษณะที่เหมือนและแตกต่างกันทั้งขึ้นอยู่กับปัจจัยที่เอื้ออำนวยและวัตถุประสงค์ ดังนั้นจึงมีผลให้ Urban Forms แต่ละพื้นที่มีความเหมือนและแตกต่างกันด้วย

(4) ระบบการขนส่งและการคมนาคม (Movement System) เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและการขยายตัวของ Urban Form โดยองค์ประกอบของระบบการขนส่งและการคมนาคมที่ส่งผลต่อ Urban Form ที่สำคัญ ได้แก่ เส้นทางคมนาคม ชนิดของพาหนะ จุดรับส่ง เชื่อมต่อของระบบและองค์ประกอบที่สนับสนุนต่อระบบการขนส่งและคมนาคม

(5) สัญลักษณ์ของชุมชน (Landmarks & Physical Boundary) เป็นเครื่องหมายลักษณะและทิศทางของเมืองให้กับผู้ที่เข้ามาใช้เมืองและผู้เดินทางซึ่งเป็นลักษณะเด่นอันหนึ่งที่ทำให้เกิด Urban Forms

(6) บทบาทหน้าที่ของชุมชน(Function & City Boundary)เป็นเครื่องแสดงถึง Urban Form ของแต่ละชุมชนในบทบาทหน้าที่ที่แตกต่างกัน อาทิเช่น บทบาทหน้าที่ของเมืองท่องเที่ยว เมืองศูนย์กลางการปกครองและการบริหาร เมืองศูนย์กลางทางการค้าและบริการ หรือเมืองอุตสาหกรรม เป็นต้น²⁰

สำหรับแนวความคิดของ Gordon E.Cherry²¹ (1974) เห็นว่าการก่อรูปของเมืองจะขึ้นอยู่กับปัจจัยที่สำคัญ คือ

- (1) ขนาดของเมือง
- (2) ความหนาแน่นของเมือง ซึ่งขนาดและความหนาแน่นของเมืองจะมีความสัมพันธ์กันและเกี่ยวข้องกับจำนวนประชากร และการใช้พื้นที่ของประชากร
- (3) รูปร่างของเมืองขึ้นอยู่กับสภาพภูมิประเทศ เส้นทางคมนาคมเป็นส่วนใหญ่ที่จะกำหนดรูปร่างของเมืองในระยะแรก แต่ในระยะต่อมาจะเกี่ยวข้องกับผู้ออกแบบเมืองว่าต้องการให้เมืองมีลักษณะอย่างไร
- (4) การใช้ประโยชน์ที่ดิน (Urban Landuse) ซึ่งเมืองต่างๆอาจมีการใช้ประโยชน์ที่ดินแตกต่างกันไปทั้งประเภทและขนาด ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับหน้าที่ (Functions) ของเมืองนั้นๆ
- (5) สภาพของเมือง (Condition)เป็นการพิจารณาถึงขีดความสามารถของเมืองในด้านกายภาพของพื้นที่ ในการรองรับบทบาทหน้าที่ต่างๆของเมืองให้สามารถดำเนินไปได้ อย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อผลประโยชน์ของผู้พักอาศัยในเมืองนั้นๆ สภาพของเมืองจะแตกต่างกันไปตามพื้นที่ส่วนต่างๆของเมือง นักผังเมืองจะเกี่ยวข้องกับการปรับปรุงสภาพและมาตรฐานของเมืองอยู่เสมอ

---

²⁰ ดร.พรเทพ นิมลเสถียร, เอกสารประกอบคำบรรยายเรื่อง การวางแผนพัฒนาจังหวัดสมบูรณ์แบบ สาขารวางแผนการจัดใช้ที่ดินและการจัดระบบชุมชน, ฝ่ายสาธารณูปโภค.

²¹ Gordon E.Cherry, Urban Planning Problem. (1974).

จะเห็นได้ว่า มีประเด็นที่คล้ายคลึงกันโดยพิจารณาจากประชากร สภาพภูมิอากาศ และกิจกรรมเป็นหลัก ก่อให้เกิดรูปแบบของเมืองขึ้น ซึ่งจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงไปตามสภาพแวดล้อมและระยะเวลา จึงอาจกล่าวได้ว่า เมืองย่อมมีวิวัฒนาการและขยายตัวได้เช่นเดียวกับสิ่งมีชีวิต

วิวัฒนาการของเมือง

Taylor²² กล่าวถึงวิวัฒนาการของเมือง(Urban Evolution) โดยพิจารณาจากลักษณะโครงสร้างภายในของเมือง ซึ่งปรากฏเป็นรูปแนวนอน และการใช้ที่ดิน พบว่าวิวัฒนาการของเมืองมีอยู่ 4 ระดับคือ

- (1) ขั้นแรก (Infantile) เริ่มต้นในการรวมตัวเป็นชุมชนเมืองขนาดเล็ก ไม่มีการแบ่งแยกการใช้ที่ดินให้เห็นอย่างเด่นชัด
- (2) ขั้นวัยรุ่น (Juvenile) มีการแบ่งการใช้ที่ดินเป็นบริเวณที่พักอาศัยแต่มีอุตสาหกรรมรวมอยู่ในครัวเรือน
- (3) ขั้นผู้ใหญ่ (Mature) โครงสร้างภายในแบ่งเป็นที่พักอาศัย พาณิชยกรรม และอุตสาหกรรม อย่างเห็นได้ชัด
- (4) ขั้นชรา (Senile) เป็นเมืองที่มีโครงสร้างภายในเสื่อมโทรม อันเนื่องมาจากการเติบโตเต็มที่

แต่ทั้งนี้ วิวัฒนาการของเมืองไม่จำเป็นต้องปรากฏในขั้นตอนดังกล่าวแต่อย่างใด บางเมือง อาจมีวิวัฒนาการเพียงขั้นที่ 1 เท่านั้น ไม่เจริญต่อไป บางเมืองไม่มีความเสื่อมโทรม เพราะมีการพัฒนาอยู่เสมอ

---

²²Lewis Keeble, Principles and Practice of Town and Country Planning.(1964), p.87.

Patrick Geddes²³ กล่าวว่า เมืองมีวิวัฒนาการการเกิดขึ้นตามลำดับ และมีขั้นตอนแบ่งออกเป็น 4 ขั้นตอน คือ

- ขั้นที่ 1 เข้าสู่ศูนย์กลาง (Inflow) เป็นขั้นเริ่มต้นของการรวมตัวเป็นชุมชนเมือง
- ขั้นที่ 2 สร้างเมือง (Build up) เป็นขั้นตอนที่มีการก่อสร้างอาคารอยู่หนาแน่นในศูนย์กลางและเริ่มมีการขยายตัวของเมืองออกไป
- ขั้นที่ 3 เมืองขยายตัวออก และศูนย์กลางเมืองเริ่มเสื่อมโทรม
- ขั้นที่ 4 เมืองเจริญเติบโตแบบกระจาย และศูนย์กลางเมืองเสื่อมโทรม

รูปแบบการขยายตัวของเมือง (Pattern of Growth)

รูปแบบการขยายตัวของเมือง มักเกิดขึ้นจากอิทธิพลของเส้นทางคมนาคมเป็นสำคัญ ทั้งนี้เนื่องมาจากธรรมชาติของการเลือกที่ตั้ง มนุษย์มักจะเลือกพื้นที่ที่มีการเข้าถึงได้สะดวกเป็นที่ตั้งกิจกรรม จากการศึกษาถึงรูปแบบการขยายตัวของเมืองมีรูปแบบพื้นฐาน (Basic Pattern) ดังนี้

1. GRID

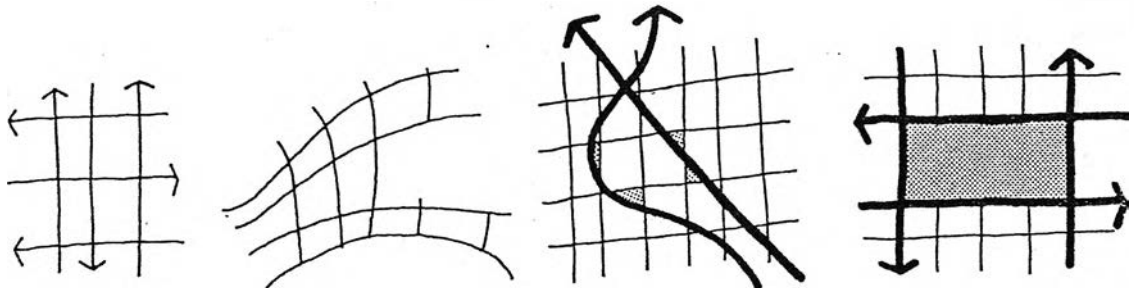
เป็นรูปแบบการขยายตัวของเมืองที่มีโครงร่างของถนนตัดกันเป็นตาราง ทำให้พื้นที่ของเมืองถูกแบ่งออกเป็นบล็อกรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัส สี่เหลี่ยมผืนผ้า สี่เหลี่ยมขนมเปียกปูน หรือรูปหกเหลี่ยม ส่วนใหญ่บล็อกเหล่านี้จะเป็น Module ที่เหมาะสมที่สุดสำหรับเมืองที่มีการขยายตัวแบบ GRID เพราะให้อิสระในการวางผังการใช้ที่ดินมากกว่า Module ในรูปแบบอื่น

สำหรับเมืองที่มีสภาพภูมิประเทศต่างๆที่ไม่สามารถตัดถนนเป็นแนวเส้นตรงได้ GRID ของเมืองจะบิดเบี้ยวไปตามสภาพภูมิประเทศในลักษณะของ Distended Grid และสำหรับเมืองที่มีศูนย์กลางธุรกิจขนาดใหญ่ซึ่งต้องการพื้นที่ต่อเนื่องกันมากกว่า 1 บล็อก จะขยายพื้นที่ได้ในลักษณะของ Super Blockซึ่งภายใน Super Block นี้จะจัดให้มีการสัญจรที่ปลอดภัยสำหรับคนเดินเท้าโดยไม่มีรถยนต์เข้ามารบกวนได้

²³ Melville C. Branch, Urban Planning Theory, (1975), P.37.

เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของการขยายตัวแบบ GRID

ข้อดี	ข้อเสีย
<p>1. ง่ายแก่การจัดระบบจราจร ประปา ไฟฟ้า</p> <p>2. ง่ายแก่การแบ่งพื้นที่เป็น LOT หรือ PARCAL</p> <p>3. เหมาะกับรูปแบบทางสถาปัตยกรรม เนื่องจากอาคารทั่วไปมักเป็นรูปสี่เหลี่ยมทำให้ ง่ายแก่การจัดวางอาคารและประหยัดพื้นที่</p> <p>4. ง่ายแก่การขยายตัว</p>	<p>1. เมื่อแบ่งเป็นพื้นที่รูปตารางที่ตายตัว (Grid Form) ซึ่งไม่มีอิสระในการวางผัง ภายนอกภาพ</p> <p>2. แต่ละบล็อกจะมีจุดตัดของการสัญจรของตนเองและรถยนต์ไม่น้อยกว่า 4 จุดทำให้ต้อง มีการยกระดับของถนนเพื่อหลีกเลี่ยงจุดตัด ซึ่งจำเป็นต้องลงทุนสูง</p>

CONVENTIONAL GRID

DISTENDED GRID

GRID TRANSECTED

SUPER BLOCK

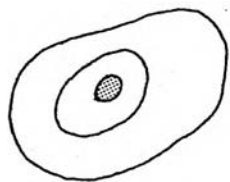
2. CONCENTRIC

เป็นรูปแบบการขยายตัวของเมืองซึ่งกระจุกตัวกันหนาแน่นภายในศูนย์กลาง และค่อยๆกระจายตัวออกไปในลักษณะวงแหวน ระบบถนนที่ใช้ในการสัญจรจะเป็นถนนวงแหวนที่แบ่งพื้นที่เมืองออกเป็นส่วนๆ โดยมีถนนรัศมีเชื่อมต่อศูนย์กลางภายในกับพื้นที่รอบนอก

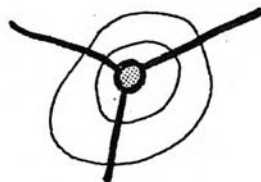
สำหรับเมืองที่มีรูปแบบการขยายตัวแบบ CONCENTRIC และมีถนนทางหลวงระหว่างจังหวัดตัดผ่านเข้าสู่ศูนย์กลาง ทำให้เมืองถูกแบ่งออกเป็นสองส่วนและทำให้เกิดความแออัดของการจราจรจากรถที่ผ่านเมือง จึงมักจะเลี่ยงด้วยการทำถนน BY PASS เพื่อคังการจราจรที่ไม่มีกิจกรรมที่ติดต่อกับศูนย์กลางเมืองให้อ้อมออกจากบริเวณที่มีความหนาแน่นสูง

เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของรูปแบบการขยายตัวแบบ CONCENTRIC

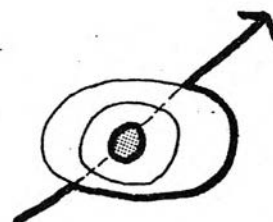
ข้อดี	ข้อเสีย
<ol style="list-style-type: none"> 1. เป็นรูปแบบการตั้งถิ่นฐานที่เกาะกลุ่มกันหนาแน่นทำให้เมืองสามารถรับกำลังประชากรได้มาก 2. พื้นที่ภายในเมืองจะถูกแบ่งออกเป็นสัดส่วนและง่ายแก่การจัดการใช้ประโยชน์ที่ดิน 3. พื้นที่ทุกส่วนสามารถติดต่อถึงกันได้สะดวก 	<ol style="list-style-type: none"> 1. การจราจรคับคั่งมากในบริเวณศูนย์กลาง 2. ระยะการเดินทางติดต่อระหว่างโซนต่างๆไกลกว่ารูปแบบอื่นเพราะต้องอ้อมถนนวงแหวน 3. โครงสร้างของเมืองค่อนข้างตายตัวไม่ยืดหยุ่น

CONCENTRIC

CONCENTRIC HIGHWAY

CIRCUITOUS BY PASS

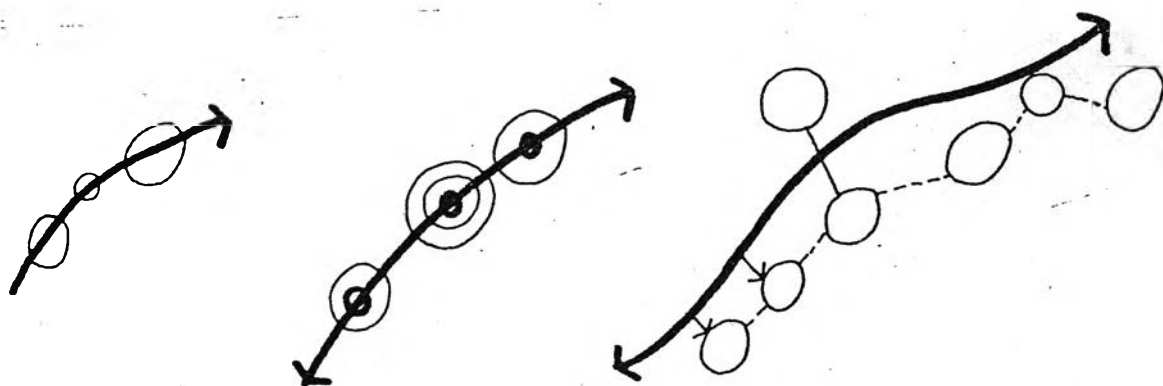
3. LINEAR

เป็นรูปแบบการขยายตัวที่เกิดขึ้นกับเมืองซึ่งมีทางคมนาคมเพียงสายเดียวตัดผ่าน การตั้งถิ่นฐานมีการขยายตัวไปตามแนวสองฟากถนน การขยายตัวในรูปแบบนี้เหมาะสำหรับ เมืองขนาดย่อม ซึ่งเป็นเมืองบริวารของเมืองใหญ่ เพราะสามารถติดต่อกับศูนย์กลางเมืองใหญ่ โดยตรงและรวดเร็ว

รูปแบบการใช้ที่ดินนี้มักจะมีกับเมืองที่ตั้งอยู่ในระหว่างหุบเขาหรือริมแม่น้ำ ซึ่ง การขยายตัวถูกจำกัดด้วยสภาพภูมิประเทศทำให้ต้องขยายตัวไปตามแนวยาว

เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของรูปแบบการขยายตัวแบบ LINEAR

ข้อดี	ข้อเสีย
1. ประชากรจากเมืองบริวารสามารถเข้าสู่ศูนย์กลางเมืองใหญ่ได้สะดวก	1. ถ้าเมืองมีขนาดใหญ่ขึ้น การขยายตัวไปตามแนว ยาวจะทำให้พื้นที่ส่วนอื่นๆของเมืองไกลจากศูนย์กลางเมือง 2. สิ้นเปลืองสาธารณูปโภค และสาธารณูปการ 3. มีการสัญจรจากภายนอกผ่านเข้าไปในเมือง ซึ่ง อาจเกิดอันตรายจากรถยนต์ที่วิ่งด้วยความเร็วสูง

LINEAR

LINEAR AND CONCENTRIC

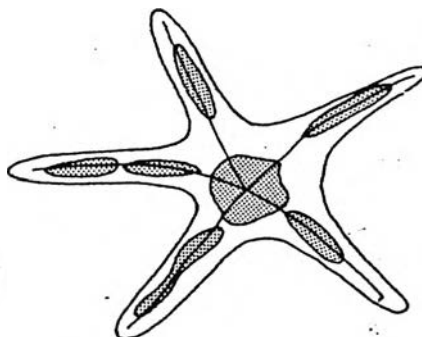
LINEAR & INTEGRATED SYSTEM MOVEMENT

4. STAR

เป็นรูปแบบของการขยายตัวของเมืองซึ่งเป็นศูนย์กลางการคมนาคมหลายสาย และการตั้งถิ่นฐานฐานแผ่ขยายไปตามแนวยาวของถนน (RIBBON DEVELOPMENT)

เปรียบเทียบข้อดี ข้อเสียของรูปแบบการขยายตัวแบบ STAR

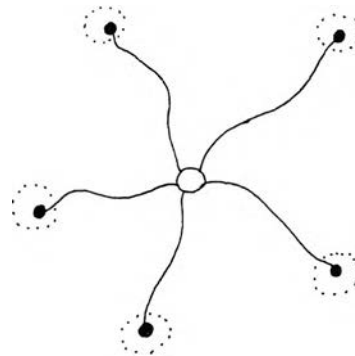
ข้อดี	ข้อเสีย
1. เหมาะสมกับสภาพภูมิศาสตร์ทุกลักษณะ 2. การใช้ที่ดินในลักษณะนี้จะเกิดบริเวณที่ว่างระหว่างแฉกดาว ซึ่งเข้าถึงได้ยาก ทำให้สามารถกำหนดพื้นที่เหล่านั้นเป็นพื้นที่สีเขียวสำหรับศูนย์กลางเมืองได้	1. การกระจายความหนาแน่นไม่สม่ำเสมอและจะกระจุกตัวในบริเวณศูนย์กลาง 2. ถ้ามีเมืองขนาดใหญ่ ศูนย์กลางเมืองจะไม่สามารถให้บริการแก่พื้นที่ซึ่งอยู่ไกลออกไปมาก 3. สิ้นเปลืองสาธารณูปโภค

STAR

5. GALAXY

เป็นรูปแบบการใช้ที่ดินซึ่งพัฒนาจากรูป STAR เมื่อเมืองมีขนาดใหญ่จนศูนย์กลางเมืองแห่งเดียวไม่สามารถให้บริการแก่ชุมชนที่ขยายตัวแผ่ไปตามแนวยาวของถนนได้ทั่วถึง จะมีการขยายตัวออกไปรอบนอกขอบเมืองในลักษณะของศูนย์กลางท้องถิ่นการขยายตัวในลักษณะนี้ จะทำให้มีการกระจายตัวหนาแน่นสม่ำเสมอมากขึ้นและทำให้ชุมชนได้รับการบริการได้ทั่วถึง

GALAXY

เมื่อพิจารณาถึงการขยายตัวของเมือง จะเห็นได้จากการเพิ่มขึ้นของประชากร และมีความซับซ้อนด้านการใช้ที่ดินโดยอาจมีการขยายตัวต่างกัน บางเมืองมีการขยายตัวเต็มพื้นที่การปกครอง (Truebounded City) ซึ่งเป็นไปได้ยากมาก บางเมืองขยายตัวเร็วเกินกว่าพื้นที่การปกครอง (Overbounded City) บางเมืองมีพื้นที่กว้างเกินไปการขยายตัวไม่เต็มพื้นที่ (Underbounded City) การปรับตัวระหว่างจำนวนประชากร และกิจกรรมที่เพิ่มขึ้นกับขนาดของพื้นที่ทำให้เมืองมีรูปร่าง และโครงสร้างต่างกัน

แนวความคิดเกี่ยวกับการใช้ที่ดินในเมือง

Greig (นิจ วิทยุระนันท์ 2523 : 84) กล่าวถึงหลักในการใช้ที่ดินคือ การใช้พื้นที่ดินให้เป็นประโยชน์อย่างที่สุด โดยให้สิ้นปริมาณและเสื่อมคุณภาพอย่างน้อยที่สุดเพื่อให้ได้รับผลอย่างแน่นอน ในด้านความมั่นคงทางเศรษฐกิจ ความเจริญทางวัฒนธรรม และมาตรฐานการครองชีพอย่างสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้สำหรับปวงชนในถิ่นนั้นๆ

Golany (1976 : 1-2) กล่าวว่า การกำหนดแนวทาง และรูปแบบการใช้ที่ดินในเมืองมาจากนโยบายการใช้ที่ดิน โดยรูปแบบการใช้ที่ดินที่เหมาะสมในอนาคตต้องคำนึงถึง

(1) รูปแบบการใช้ที่ดินของเมืองที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ที่ตั้งกิจกรรม ตลอดจนความสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องของกิจกรรมเหล่านั้น (Linkage) ปัจจัยเหล่านี้จะบอกให้ทราบถึงแนวโน้มของทิศทางการขยายตัว และรูปแบบการใช้ที่ดินในอนาคต

(2) แนวโน้มการพัฒนาทางเศรษฐกิจ และการขยายตัวของประชากรเมืองในอนาคต ซึ่งเป็นแนวทางสำหรับการคาดประมาณการใช้ที่ดินของเมืองในอนาคต

(3) ลักษณะรูปแบบการใช้ที่ดินสำหรับเมืองในอนาคต จะขึ้นอยู่กับ

- วัตถุประสงค์ของการวางแผน ซึ่งสอดคล้องกับแผนพัฒนาระดับชาติ ระดับภาค และแผนพัฒนาพื้นที่ชนบทที่อยู่โดยรอบ

- ข้อจำกัด (Constraints) ต่างๆ ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และกายภาพ ซึ่งมีผลต่อการพัฒนาขยายตัวของเมือง และมีผลต่อรูปแบบและโครงสร้างของเมืองในอนาคต

- ระดับมาตรฐานความเป็นอยู่ ซึ่งนักผังเมืองจะเป็นผู้กำหนดโดยพิจารณาความสัมพันธ์กับความเป็นไปได้ทางด้านงบประมาณการพัฒนาเมืองของท้องถิ่น

Goodman (1968: 106-136) กล่าวถึงการศึกษาการใช้ที่ดินว่า ต้องมีข้อมูลพื้นฐานเกี่ยวกับลักษณะที่ดิน(Land Characteristics) และกิจกรรม (Activities) บนที่ดิน ในบริเวณที่วางผังข้อมูลเหล่านี้จะใช้ในการวิเคราะห์รูปแบบการใช้ที่ดินที่ผ่านมาในอดีต และใช้เป็นกรอบสำหรับกำหนดรูปแบบผังการใช้ที่ดินระยะยาว ผังการใช้ที่ดินจะต้องประกอบด้วยลักษณะ (Character) คุณภาพ (Quality) และรูปแบบ(Pattern) ของสิ่งแวดล้อมทาง

กายภาพสำหรับกิจกรรมของประชาชนและองค์การต่างๆภายใน พื้นที่ที่วางผัง

การวางผังที่ดินขึ้นอยู่กับการคาดประมาณประชากรที่เชื่อถือได้ การคาดประมาณเศรษฐกิจที่มีเหตุผลและความสัมพันธ์ระหว่างการใช้ที่ดินประเภทต่างๆในเมือง

ลักษณะการใช้ที่ดิน

Keeble (1969:99) กล่าวถึงการกระจายการใช้ที่ดินในเมืองโดยแบ่งพื้นที่ออกตามหน้าที่หลักเป็นสามส่วน คือศูนย์กลางเมืองย่านอุตสาหกรรม และย่านพักอาศัย นอกจากนี้อาจจะผนวกส่วนที่สี่คือที่ว่างโดยมีลักษณะการใช้ที่ดินทั้ง 4 ประเภทดังนี้

(1) ศูนย์กลางเมือง คือพื้นที่ที่ใช้เป็นย่านการค้า การบริหาร และบริการทางสังคมบางประการซึ่งกิจกรรมต่างๆเหล่านี้จะรวมกันอยู่อย่างหนาแน่น และมีการก่อรูปที่ซับซ้อนเป็นศูนย์กลางการบริการต่างๆ เท่าที่เมืองจะสนองตอบได้ ศูนย์กลางเมืองควรประกอบด้วยกิจกรรมที่สำคัญคือ ร้านค้า สำนักงานธนาคาร ที่ทำการหน่วยงานบริหาร และสถานที่ราชการ ศาลากลางจังหวัด หรือสำนักงานเทศบาลอาคารที่สำคัญทางด้านสังคมและวัฒนธรรม เช่น ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ โรงภาพยนตร์ โบสถ์ขนาดใหญ่ และโกดังเก็บสินค้า เป็นต้น

(2) ย่านอุตสาหกรรมคือบริเวณที่เป็นที่ตั้งประกอบกิจกรรมของอุตสาหกรรมการผลิต (Manufacturing Industry) และอุตสาหกรรมบริการขนาดใหญ่ พร้อมทั้งเป็นที่ตั้งของสถานีจ่ายไฟฟ้าและแก๊ส พร้อมทั้งเป็นโกดังเก็บสินค้า

(3) ย่านพักอาศัย คือบริเวณสำหรับให้ประชากรอยู่อาศัย ซึ่งจะประกอบด้วยอาคารพักอาศัยแบบต่างๆ ส่วนขนาดต่างๆ รวมทั้งการใช้ที่ดินอื่นๆ เช่น ย่านการค้าประจำท้องถิ่น โรงเรียนประถมศึกษาที่ว่างสำหรับท้องถิ่น และอุตสาหกรรมบริการขนาดเล็ก

(4) ที่ว่าง (Open Space) ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในบริเวณที่พักอาศัยและพื้นที่โรงเรียน โรงพยาบาลและสถาบันต่างๆ รวมทั้งบริเวณที่สามารถนำมาใช้สำหรับการพักผ่อนหย่อนใจได้แก่ สวนสาธารณะและสนามเด็กเล่น นอกจากนี้ยังมีพื้นที่ว่างบริเวณชานเมือง (Town Periphery) ซึ่งส่วนใหญ่จะได้แก่ สวนผล ไม้ สนามกอล์ฟ ที่เพาะชำต้นไม้

ทั้งนี้การใช้ที่ดินในเมืองต่างๆจะมีความแตกต่างกันไปตามสภาพแวดล้อมที่ตั้ง Doxiadis ได้กล่าวว่า "คนต้องการใช้ที่ดินต่างประเภทและขนาดโดยขึ้นอยู่กับกาลเวลาภายใต้สิ่งแวดล้อมและ สถานการณ์ที่แตกต่างกันออกไป"

การกำหนดที่ตั้งการใช้ที่ดินประเภทต่างๆ

นักวิชาการทางผังเมืองหลายท่านได้ศึกษาเรื่องที่ตั้งของการใช้ที่ดินประเภทต่างๆและได้กำหนด แนวความคิด หรือหลักการในการพิจารณาเลือกพื้นที่ที่เหมาะสมสำหรับการใช้ที่ดินแต่ละประเภท โดยมี หลักการคล้ายคลึงกันโดยทั่วไปคือ

- (1) ความสะดวกสบาย
- (2) ความสัมพันธ์กับบริเวณอื่นๆ
- (3) มีพื้นที่เพียงพอ
- (4) ติดต่อกับการเดินทางสะดวก
- (5) ประหยัดการลงทุนพัฒนา
- (6) สามารถพัฒนาได้ตามความหนาแน่นของประชากรตามที่ต้องการ

โครงการวิจัย

จากแนวความคิดดังกล่าวข้างต้น อาจกล่าวโดยสรุปถึงความสัมพันธ์ระหว่างแนวความคิดสำหรับงานวิจัยนี้ได้ว่า การที่เมืองใดเมืองหนึ่งจะกลายเป็นแหล่งท่องเที่ยวหรือเป็นพื้นที่ที่มีบทบาททางการท่องเที่ยวได้นั้น จะต้องมีความพร้อมทางด้านทรัพยากรการท่องเที่ยว ทั้งทางด้านแหล่งท่องเที่ยว โครงสร้างพื้นฐาน และบริการสาธารณะ ซึ่งจะเป็นการสนับสนุนให้เกิดการลงทุนในด้านสิ่งอำนวยความสะดวกของภาคเอกชน เช่น สถานที่พัก ร้านอาหาร ธุรกิจนำเที่ยว ร้านค้าของที่ระลึก เป็นต้น เพื่อรองรับการท่องเที่ยวที่กำลังเกิดขึ้นและขยายตัวต่อไปในอนาคต สิ่งอำนวยความสะดวกดังกล่าวเหล่านี้จะมีผลให้สร้างและการใช้ประโยชน์ที่ดินของเมืองหรือชุมชนนั้นมีการเปลี่ยนแปลงไป

เมืองหรือชุมชนที่เป็นแหล่งท่องเที่ยวนั้นมิได้มีสิ่งอำนวยความสะดวกต่าง ๆ เกิดขึ้นมาพร้อมกับชุมชนแต่ถูกสร้างขึ้นภายหลังเมื่อเมืองหรือชุมชนนั้น ได้ถูกค้นพบและพัฒนาให้มีสภาพที่ดีขึ้นซึ่งเมืองหรือชุมชนนั้นเดิมอาจเป็นเพียงหมู่บ้านหรือชุมชนเล็กๆที่ไม่มีความสำคัญอะไร แต่มีทรัพยากรธรรมชาติที่มีคุณค่าเหมาะสมที่จะพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวได้ เมื่อเมืองหรือชุมชนใดปรากฏลักษณะของการท่องเที่ยวขึ้น เมืองหรือชุมชนนั้นก็จะมีลักษณะเฉพาะของการใช้ที่ดิน การเปลี่ยนแปลงรวมทั้งการเติบโตของชุมชนหรือเมืองนั้นก็จะสัมพันธ์กับการขยายตัวของการท่องเที่ยวโดยตรง

สำหรับชุมชนหัวหิน ที่แต่เดิมเป็นเพียงหมู่บ้านชาวประมงเล็กๆที่มีเพียงชายหาดที่ขาวสะอาด และบรรยากาศเหมาะสำหรับการพักผ่อน ได้ถูกค้นพบและพัฒนาให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีชื่อเสียงมาตั้งแต่อดีต การเกิดขึ้นของสิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆและการใช้ประโยชน์ที่ดิน มีความสัมพันธ์โดยตรงกับภาวะการท่องเที่ยวของชุมชน เนื่องจากบทบาทของชุมชนหัวหินเป็นเมืองท่องเที่ยวชายทะเล กิจกรรมต่างๆที่เกิดขึ้นในพื้นที่ จึงเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และกิจกรรมต่างๆเหล่านี้จะบ่งบอกถึงลักษณะการใช้ที่ดินของชุมชน

ในการศึกษาพัฒนาการของชุมชนหัวหินอันเนื่องมาจากการท่องเที่ยว มุ่งที่จะศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวหินที่เกิดขึ้นจากอดีตจนถึงปัจจุบัน ที่เป็นผลสืบเนื่องมา

จากการท่องเที่ยว เพื่อทราบถึงสภาพการเปลี่ยนแปลงและแนวโน้มที่อาจเกิดขึ้น ซึ่งจะเป็ประโยชน์ในการวางแผน และเสนอแนวทางในการแก้ปัญหาและปรับปรุงชุมชนที่เหมาะสม เนื่องจากหัวหินเป็นเมืองท่องเที่ยวตากอากาศแห่งแรกของไทย และยังคงเป็นเมืองท่องเที่ยวตากอากาศมาจนถึงปัจจุบันนี้ ซึ่งการท่องเที่ยวในอดีตและปัจจุบันได้ส่งผลต่อพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของชุมชนหัวหินตลอดมา

จากวัตถุประสงค์ของการศึกษาดังกล่าวข้างต้น ทำให้สามารถกำหนดแนวทางในการศึกษาได้ดังนี้คือ

1. เรื่องของสภาพทางกายภาพทั่วไปของพื้นที่ เพื่อศึกษาถึงการตั้งถิ่นฐานการใช้ที่ดินในอดีตและปัจจุบัน ประกอบด้วยการศึกษาจากภาพถ่ายทาง แผนที่ และการสำรวจ เพื่อทราบถึงสภาพการใช้ที่ดินในอดีตและปัจจุบัน ตลอดจนการเปลี่ยนแปลงต่างๆที่เกิดขึ้น รวมทั้งแนวโน้มความเจริญและการเปลี่ยนแปลงทางกายภาพในชุมชนหัวหิน โดยใช้การศึกษาด้านที่นำไปสู่แนวทางในการเสนอแนะด้านการพัฒนาที่เหมาะสมต่อสภาพที่ควรจะเป็นต่อไป
2. เรื่องสภาพเศรษฐกิจ สังคม และประชากร เพื่อศึกษาถึงสภาพความเป็นอยู่ของประชากรในพื้นที่รวมทั้ง การประกอบอาชีพ กิจกรรม และการดำรงชีวิตโดยทั่วไป
3. ศึกษาพัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงในพื้นที่ชุมชนหัวหินจากอดีตถึงปัจจุบัน โดยพิจารณาการเปลี่ยนแปลงในระหว่างช่วงเวลาขององค์ประกอบที่สำคัญ ได้แก่
  - การตั้งถิ่นฐาน
  - การใช้ที่ดิน
  - ประชากร
  - กิจกรรมทางเศรษฐกิจ
4. ศึกษาบทบาทของการท่องเที่ยวที่มีต่อชุมชนหัวหิน โดยวิเคราะห์จาก
  - บทบาทของชุมชนหัวหิน ในฐานะเป็นแหล่งท่องเที่ยว
  - รูปแบบการใช้ที่ดินของชุมชนหัวหิน อันเป็นผลมาจากการขยายตัวทางด้าน การท่องเที่ยว
5. ศึกษาแนวโน้มการขยายตัวของชุมชนหัวหินในอนาคต โดยวิเคราะห์จากสภาพอดีตถึงปัจจุบัน เพื่อดูแนวโน้มความต้องการกิจกรรมของพื้นที่ในอนาคต
6. สรุปสภาพปัญหาและเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาพื้นที่ชุมชนหัวหิน